

**T.C.
MALTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI**

TÜRKİYE'DE SANAYİLEŞME POLİTİKALARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

AYDIN DİNÇER

Öğrenci No:

031103110

Danışman Öğretim Üyesi:

Prof. Dr. Dinç ALADA

İstanbul, Ekim 2010

ÖZET

TÜRKİYE' DE SANAYİLEŞME POLİTİKALARI

Türkiye'nin bugünkü sorunlarını anlayabilmek için tarihsel değerlendirme yapmak gerekir. Türkiye, Cumhuriyetin kurulması ile birlikte iktisadi anlamda kalkınmak için büyük çaba sarf etmiştir. 1923den günümüze kadar sanayileşme politikaları uygulanmış ve ekonomik kalkınma sağlanması için çalışılmıştır. "Türkiye'de Sanayileşme Politikaları" başlığında incelemeye çalıştığımız bu tezde Cumhuriyetten günümüze izlenen sanayileşme politikaları anlatılmıştır. Sanayileşme evresinin tamamlanması toplumların gelişmesinde ve refah seviyesinin yükselmesinde önemli bir paya sahip olmuştur. Bu tezin amacı kalkınmış ekonomilerin tamamlamış oldukları sanayileşme evresinin Türkiye'de uygulanan sanayileşme politikalarıyla nasıl geliştiğini göstermek ve Türkiye'nin gelişmişlik seviyesini değerlendirmektir. Sanayileşme politikaları bir ülkenin sanayileşmesini tamamlaması için izlenen yolların bütünüdür ve bu politikaların doğru seçilmeleri ve uygulanmaları sayesinde toplumlar gelir seviyelerini yükseltirler ve gelişmiş ülkeler arasında yerlerini alırlar. Geçmişte izlenen sanayileşme politikalarını incelemek ve değerlendirmek ileriki yıllarda uygulamaya konulacak politikaların hazırlanmasına ışık tutabilecektir.

Anahtar Kelimeler: Ekonomik kalkınma, sanayileşme politikaları, gelişmişlik seviyesi, gelir seviyesi.

ABSTRACT

INDUSTRIALIZATION POLICIES IN TURKEY

It is obvious to make assessments with historical point of view in order to comprehend current problems that Turkey faces. Turkey had made great efforts for economic progress since republic was founded. Industrialization policies have been executed since 1923, and have been worked hard for economic progress. In this thesis we're trying to investigate the subject under the title "Industrialization policies in Turkey", industrialization policies that are adopted since 1923 are emphasized. The completion of industrialization stage has an important role in development of societies and increase welfare level. The object of this thesis is to emphasize how industrialization stage completed by developed economies has gone forward with industrialization policies practised in Turkey and evaluate Turkey's level of development. Industrialization policies are the ways followed by a country to complete industrialization process and societies increase their income level and rank among the developed countries if these policies are chosen and applied attentively. To follow and examine previous industrialization policies will pave the way for arranging new policies that will be applied in the coming years.

Key Words: Economic progress, industrialization policies, level of development, income level.

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	SAYFA NO
ÖZET	i
ABSTRACT	ii
İÇİNDEKİLER	iii
TABLolar LİSTESİ	v
ŞEKİLLER LİSTESİ	vi
GİRİŞ	1
1.BÖLÜM- PLANLI DÖNEM ÖNCESİ (1923-1960)	4
1.1. 1929 Ekonomik Buhranı	4
1.1.1. Dünya Ekonomik Buhranının Türkiye Ekonomisine Etkileri	6
1.1.2. KİT ve Devletçilik Politikaları	9
1.1.3. Teşvik-i Sanayi Kanunu	10
1.1.4. İlk Beş Yıllık Plan	12
1.1.4.1.Şeker Sanayi	14
1.1.4.2.Dokuma Sektörü	15
1.1.5. İkinci Beş Yıllık Plan	17
2. BÖLÜM - PLANLI DÖNEM, SANAYİLEŞME VE KALKINMA DÖNEMİ	19
2.1. Montaj Sanayi ve Özel Sektör	19
2.2.İmalat Sanayi ve Tarım	21
2.3. Alt Yapı Yatırımcılığı	22
2.4. DPT ve önemi	23
2.5. Kalkınma Planları	25
2.5.1. I. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967)	25
2.5.2. II. Beş Yıllık Kalkınma Planı	27
2.5.3. III. Beş Yıllık Kalkınma Planı	30

2.5.4. IV. Beş Yıllık Kalkınma Planı	33
2.6. İthal İkameci Sanayileşme Stratejisi	36
2.7. 1974 Petrol Krizi ve Ekonomiye Yansımaları	38
2.8. Yeniden Yapılanmada 1980'den Günümüze Sanayileşme	39
2.8.1. Finansal Liberalleşme ve Türkiye Ekonomisine Yansımaları	40
2.8.2. İhracata Dayalı Sanayileşme Stratejisi	41
3. BÖLÜM- 1980 SONRASI KALKINMA PLANLARINDA SANAYİLEŞME HEDEFLERİ	43
3.1. V. Beş Yıllık Kalkınma Planı	43
3.2. VI. Beş Yıllık Kalkınma Planı	47
3.3. VII. Beş Yıllık Kalkınma Planı	51
3.4. VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı	53
3.5. IX. Beş Yıllık Kalkınma Planı	55
4. BÖLÜM - TÜRKİYE'DE SANAYİLEŞMENİN BUGÜNÜ ve GELECEĞİ	59
4.1. 1994 Krizi	60
4.2. 2000-2001 Krizleri	63
4.3. 2008 Mortgage Krizi	65
4.4. Türkiye Sanayisinin Güçlü ve Zayıf Yönleri	68
4.5. AB Üyeliği Sürecinde Türkiye Sanayi Sektöründe Yapılması Gerekenler	69
SONUÇ	71
KAYNAKÇA	74

TABLolar LİSTESİ**SAYFA NO**

Tablo 1.1. Dünya Fiyat Göstergeleri (1926 = 100)	6
Tablo 1.2. Türkiye'nin Dış Ticaret Hadleri (1926-1933)	8
Tablo 1.3. Birinci Sanayi Planında Yer Alan Sektörler ve Alt Şubeleri	13
Tablo 1.4. BBSYP Kapsamındaki Doküman Sanayinin Kapasite Oranları	16
Tablo 2.1. I. Beş Yıllık Kalkınma Planı Üretim Hedefleri (1967 Fiyatlarıyla) (Milyon TL)	27
Tablo 2.2. II. Beş Yıllık Kalkınma Planına Göre 1967-1972 İhracat Hedefleri (Milyon Dolar)	29
Tablo 2.3. III. Beş Yıllık Kalkınma Planı Dahilinde Hedeflenen Üretim Hedefleri (1973- 1978) (Milyar TL)	33
Tablo 2.4. IV. Beş Yıllık Kalkınma Planı Dahilinde Hedeflenen Üretim Hedefleri (1978- 1983) (Milyar TL)	34
Tablo 3.1. V. Beş Yıllık Kalkınma Planına Göre Tahmini İmalat Sanayi İthalat/ İhracat Üretim Oranları	44
Tablo 3.2. VI.Beş Yıllık Kalkınma Planına Göre Tahmini İmalat Sanayi İthalat/ İhracat Üretim Oranları	50
Tablo 3.3. IX.Beş Yıllık Kalkınma Planına Göre 2000- 2005 Yılları Arasında İmalat Sanayi Göstergeleri	56
Tablo 4.1. Yıllara Göre Dış Ticaret	66

ŞEKİLLER LİSTESİ

SAYFA NO

Şekil 1. Türkiye'nin Dış Ticaret Hadleri (1926-1933)	9
Şekil 2. Sanayi Üretim Endeksi * (Ocak 2006- Aralık 2008) ve Kapasite Kullanım Oranı * (Ocak 2006- Ocak 2009)	67

GİRİŞ

Osmanlı Devleti'nin son yıllarını oluşturan 20. yüzyıl başları devlet için her yönden karışıklıkların ve yetersizliklerin hüküm sürdüğü dönemdir. Osmanlı Devleti, aslında bir asır öncesinden karışmaya başlamış, ordu düzeni ve devlet yapısı kökten bozulmalara uğramış, siyasal alanda yaşanan büyük dengesizlikler doğal olarak ekonomiye de yansımıştır. Dünya 19. yüzyılda tamamen farklılaşan sanayi toplumları haline gelen ve geliştirmek istedikleri sanayileri için sömürgeler arayan ve kullanan devletlerin hüküm sürdüğü bir yer haline gelirken, Osmanlı Devleti ilkel tarıma ve azınlıkların elindeki ticaret hayatına dayalı, endüstriyel gelişmelerin uzağında bir devlet olarak, hükmünü kaybetmeye başlamıştır.

Gelişmiş ekonomilerde sanayinin payı hızla artırılıp, tarımın payı azaltılırken, Osmanlı Devleti ekonomisinde dikkate alınacak bir sanayi payından söz etmek pek mümkün değildir. Dünya ülkeleri kimya ve makine sanayisini geliştirirken, Osmanlı buğday öğütülmesine dayalı gıda sanayi ve tezgahlardaki üretime dayalı tekstil sanayi ile yolun en başında bulunuyordu

Osmanlı'da son dönemlerde siyasete ve ekonomiye müdahale eden milliyetçi etken olarak ortaya çıkan İttihat ve Terakki hükümeti, dünyanın sanayileşmeye giderek, değiştiğini görmüş ve sanayi alanında yapısal değişimler için faaliyet göstermeye başlamıştır. Bu doğrultuda 1913'de Teşvik-i Sanayi Kanunu için ilk adımı atmış, 1914'de talimatnameyi ve 1917'de Kanunla ilgili yönetmeliği çıkarmıştır. Teşvik-i Sanayi Kanunu I. Dünya Savaşı ve Osmanlı Devleti'ndeki belirsizlik nedeni ile düşünüldüğü gibi uygulanamamıştır. Ancak cumhuriyetten

sonra da gündeme gelmiş, cumhuriyet ekonomisinde sanayinin yönlendirilmesinde kanunun hükümleri bir takım değişikliklerle devam ettirilmiştir. Bu kanun sanayide, batının sömürgeci tutumuna karşı alınan tavır açısından da ayrıca önem taşımaktadır.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında sanayiye teşvik etmek amacıyla Sanayiye Teşvik Kanunu çıkarılmıştır. 1929 ekonomik buhranı ülke ekonomisini olumsuz yönde derinden etkilemiştir. Buhran ile birlikte ülkede korumacı devlet anlayışı hakim olmuştur. Devlet, özel sektörün giremediği sektörlerde öncülük yaparak yatırımlar gerçekleştirmek suretiyle sanayileşme sürecini başlatmış ve devletçi yaklaşımı ön plana çıkartmıştır.

1929 Buhrandan sonra hazırlanan 1. ve 2. sanayileşme planlarıyla ülkenin sanayileşmesi ile ilgili çalışmalar başlatılmıştır. Planlı dönemde daha liberal bir politika izlenmiş, özel sektöre teşvikler getirilmiş, altyapı yatırımları konusunda çalışmalar yapılmıştır. 1980 sonrası liberal ekonomik sisteme geçişle birlikte ülke ekonomisi yapısal bir değişim sürecine girmiştir.

Bu çalışma Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan günümüze (1923 – 2010) sanayileşme politikalarını dönemlere ayırarak incelemektedir. İlk olarak planlı dönem öncesi ele alınmıştır. 1929 ekonomik buhranı anlatılmış ve bu krizin Türkiye ekonomisine etkileri incelenmiştir. Bu dönemde uygulanan KİT ve devletçilik politikaları da ele alınmıştır. İlk beş yıllık plan ve ikinci beş yıllık plan konu başlıkları irdelenmiştir. Daha sonra planlı dönem ve sanayileşme başlığı altında Türkiye'de ki montaj sanayi ve özel sektör analiz edilmiştir. Türkiye' de altyapı yatırımcılığı, Devlet Planlama Teşkilatı ve önemi incelenmiştir. Beş yıllık kalkınma planları anlatılmış ve ithal ikameci sanayileşme stratejisi üzerinde durulmuştur. Dünya petrol krizi ve bunun Türkiye ekonomisine etkileri anlatılmaktadır.

1980'den günümüze ihracata dayalı sanayileşme stratejileri ve beş yıllık kalkınma planları üzerinde çalışma ilerletilmektedir. Son olarak finansal piyasalarda yaşananlar, Türkiye ve dünyadaki krizler anlatılmakta ve Türkiye ekonomisi üzerine etkileri değerlendirilmektedir. Türkiye sanayisinin güçlü ve zayıf yönleri ele alınmakta ve Avrupa Birliği üyeliği sürecinde yapılması gereken öneriler getirilmektedir.

Sanayileşme 18. Yüzyılın ortalarında öncelikle İngiltere’de ve daha sonra batı Avrupa ülkelerinde, Kuzey Amerika, Rusya ve Japonya’da ortaya çıkmış çok önemli bir evredir. Sanayileşme sürecine ve teknolojik gelişmelere ayak uyduran ve sanayileşmeyi ekonomilerinin en önemli lokomotifleri olarak gören toplumlar, dünyadaki diğer sanayileşmemiş veya sanayileşmede gecikmiş toplumlardan gelişmişlik açısından öne geçmişlerdir. Bu durum sanayileşmiş toplumların eğitim, kültür ve yaşam tarzlarını etkilemiş ve yükseltmiştir. Ancak sanayileşmede gecikmiş veya hiç sanayileşmemiş toplumlarda eğitim, kültür ve yaşam standartları geri kalmıştır. Bu açılarından bakıldığında görülmektedir ki sanayileşme iktisadi anlamda başlayıp toplumun şekillenmesinde öncü rol oynayarak sosyal sonuçları doğurur.

Sanayileşme politikaları her ülkenin kendi koşulları ve yapısına göre şekillendirdiği iktisat politikalarıdır. Böyle olunca sanayileşme için uygulanacak politikalar o ülkenin siyasi iktidarının benimseyip tercih edeceği bir dizi siyasi kararlar bütünüdür. Bu siyasi kararlar uygulamaya konup iyi sonuç alındığında toplumsal gelişmişlik elde edileceği ve toplumun refah seviyesinin yükselmesinden dolayı toplumdaki memnuniyet siyasi iktidarların ömürlerinin de uzamasına sebep olacaktır. Böyle olunca siyasi gelecek kaygılarından dolayı siyasi iktidarlar iktisat politikalarına büyük önem verirler. Sanayileşmesini tamamlayamamış toplumlarda siyasi iktidarlar sanayileşme politikalarını çok dikkatli belirlemeli ve uygulamalıdır. Türkiye’de sanayileşme politikaları incelenmeye ve ileriki yıllarda sanayileşme politikalarına ışık tutması açısından üzerinde çalışmaya yapmaya değer bir iktisat politikası kavramıdır.

1.BÖLÜM - PLANLI DÖNEM ÖNCESİ (1923-1960)

Bu bölümde 1923' den 1960' a kadar olan ekonomik gelişmeler anlatılmaktadır.1929 Dünya ekonomik buhranı dünya ekonomisinde ve Türkiye ekonomisi üzerinde etkileri incelenmektedir. Bu dönemde uygulanan KİT ve Devletçilik politikaları bu bölümde değerlendirilmektedir. Türkiye ekonomisinde etkili olan Teşviki Sanayi kanunu üzerinde durulmaktadır. Cumhuriyetin ilk beş yıllık planı ve alt sektörlerinden olan şeker sanayi ve dokuma sektörü, ikinci beş yıllık plan ile birlikte incelenmektedir.

1.1. 1929 Ekonomik Buhranı

1929 dünya ekonomik buhranı ilk olarak ABD' de ortaya çıkmış ve oradan dalgalar halinde diğer ülkelere de yayılmıştır. 1928 yılından sonra ABD'de faiz oranlarının düşük olması sebebiyle işletmelerin borsaya aşırı yönelmeleri sonucu kısa sürede borsada kitlesel boyutlara varan spekülasyon faaliyetleri oluşarak New York borsasında hiç görülmedik biçimde olağanüstü düzeylere ulaşmıştır. Amerikan borsasında 1926 yılında 100 olan ve 1929 yılında 216'ya ulaşan kur endeksindeki artış kâr artışından değil, hisse senetlerinin değer artışından kaynaklanmıştır. New York borsasında günde yaklaşık 5 milyon hisse senedi işlem yapar hale gelmiştir. Böylece New York borsasındaki yükselişin devamı ancak piyasaya yeni spekülasyonların girmesine bağlı olduğundan katlanarak artan birikim süreci yavaş yavaş patlama noktasına ulaşmıştır. Bu süreç 24 Ekim 1929 günü New York

borsasında bir günde 13 milyon, 29 Ekim günü 16,5 milyon senet satılmaya başlanması ile birlikte tersine dönmüş ve borsadaki bu düşüş aşamalar halinde birkaç yıl devam etmiştir. Bankalar bu düşüşleri engellemek için müdahale etmeye çalışmışlar ancak başarılı olmadıkları gibi iflasa yaklaşmışlardır(Çapraz, 2001:60).

Dow Jones sanayi endeksi ortalaması 1928 yılı başında 191 iken, 9 Eylül 1929 yılında endeks 382'ye ulaşmıştır. Böylece sanayi hisse senetleri bir yıl içinde yüzde 100 değer kazanmıştır. 28 Ekimde hisse senetleri yüzde 12,8 ve 29 Ekimde yüzde 11,7 değer kaybetmiş ve endeks değeri hızla 294,3'e kadar inmiştir. Burjuva ekonomistleri bu durumu yıkım olarak nitelendirmektedir. Ancak Amerikan borsasındaki düşüş devam etmiş ve 7 Ağustos 1932'de endeks 41'e düşmüştür. 1929 yılında yaşanan bu çöküş, iki yıl içinde borsada yüzde 90 değer düşüşüne sebep olmuştur. 1929 dünya ekonomik bunalımı, ABD'de New York borsasının çökmesiyle meydana gelen bir süreç olarak görülmektedir. Dolayısıyla 1929 Dünya Ekonomik Krizi Amerikan borsasının çöküşüyle ortaya çıkan bir ekonomik bunalım olarak karşımıza çıkmaktadır(Akgönül, 2001:117).

1929 Krizinin ülke ekonomileri üzerinde yarattığı çöküş sonucunda ve diğer ülkelerin uyguladıkları politikaların da etkisiyle; liberal ekonomi yerine devletçilik prensibi benimsenmiştir. Krizle birlikte özel teşebbüse olan güveninin sarsılmış ve tarımsal ürün fiyatlarındaki hızlı düşüş liberal politikaları sarsarak devletleri önlemler almaya itmiştir.

Amerikan borsasında meydana gelen çöküş, bir neden değil, krizin bir sonucudur. Bu sonucu ortaya çıkaran sebep ise ABD ekonomisinin 1924 yılından itibaren başlayıp 1929 yılı dönemini kapsayan yapısı ve ABD ekonomisinin bu tarihe kadar çoğalan ekonomik sıkıntıların birikimidir. Başka bir deyişle 1929 ekonomik buhranı, New York borsasının ani çöküşüyle belirginleşen klasik kapitalist ekonominin bunalımıdır.

Amerikan borsasının çöküşüyle başlayan ve Amerikan bankalarına da sıçrayan kriz, 1930 yılında Avrupa'da da bankaların çöküşüyle baş göstermiştir. Buhran, kısa bir zamanda içersinde tüm kapitalist ülkelere yayıldı. İngiltere'de, Fransa sol eğilimli akımların etkisine girerken bunalımın da etkisiyle tam bir çıkmazın içine sürüklenen Almanya'da ise Naziler iktidara doğru yürümeye

başladılar. Bunalım, faşizmi, kendi eserini doğurup güçlendiriyordu. Kapitalizm kendini iyi etmek ve yeniden etkin kılmak için çareler arıyordu(Çavdar, 2006: 56).

Krizin dünya üzerine en önemli etkisi uluslararası ekonomik işbirliğinin bozulması ve dünya ekonomisinin küçülmesidir. Bununla birlikte; parasal değişimin işlememesi ve reel ücretlerin düşmesiyle daralan ticaret hacmi dünya ekonomisi kavramını tehlikeye düşürecek boyuta ulaşmıştır(Tuna, 1990:65).

Tablo 1.1. Dünya Fiyat Göstergeleri. (1926=100)

YILLAR	TARIMSAL OLMAYAN FİYATLAR	TARIMSAL FİYATLAR	FİYATLAR GENEL SEVİYESİ
1929	93.3	104.0	95.3
1930	85.9	88.3	86.4
1931	74.6	64.8	73.0
1932	68.3	48.2	64.8

Kaynak: Jacques Néré, 1929 Krizi, Çev. Vamık Toprak, Ankara, A.İ.T.İ.A. Yayın No:134, 1980, s.64.

Savaş sonrası ekonomik olarak dengesini önemli oranda diğer ülkelere verdiği borçlarla sağlayan A.B.D.'den, kriz sebebiyle para transferinin durması, krizin yayılmasına sebep oldu. New York borsasının çöküşünden sonra; tarımda aşırı üretim ve ürün fiyatlarının düşmesiyle baş gösteren kriz, kısa sürede tüm dünyayı etkisi altına aldı(Tekeli, 1984,230).

1.1.1. Dünya Ekonomik Buhranının Türkiye Ekonomisine Etkileri

İmalat sanayinin geliştirilmesi için Cumhuriyetin ilanından sonra Türkiye İktisat Kongresinde kabul edilen ilkeler kapsamında bir takım önlemler alınmıştır. Ülkede genelde özel sanayinin teşvik edilmesi ve geliştirilmesine yönelik olarak sunulan bu önlemler ve gelişmeler şu şekildedir (Şahin, 2002:26):

1. 1925 yılında Sanayi ve Maadin Bankasının kurulması

2. 1927 yılında Teşvik-i Sanayi Kanunu" çıkartılarak uygulamaya konulması
3. 1927 yılında ilk sanayi sayımının yapılması
4. İşyerlerinde Türk personel çalıştırma zorunluluğunun getirilmesi

Birçok iç ve dış faktör alınan bu önlemlerin uygulamaya geçirilmesini engellemiştir. Bu yüzden ülkemiz yeterince sanayileşememiştir. Yeni yatırımlar yapacak müteşebbislerin olmaması da teşviklerden yeterince faydalanılamamasına sebep olmuştur. Liberal politikalar cumhuriyetin ilk başından itibaren uygulanmış ve büyük buhranın da etkisiyle devlet ekonomide daha çok müdahaleci olmuştur.

Türkiye’de ekonomi politikalarının yeterince uygulanamamasının sebeplerinden birisi de Cumhuriyetin ilk yıllarında, Osmanlı’da ekonomik hayat içinde tüccar, sanayici ve teknisyen olarak aktif bir rol oynayan azınlıkların Türkiye’den ayrılmalarıdır. Ekonomik hayat içinde önemli bir yeri olan ve ekonomik anlamda piyasada canlılığı sağlayan, ticarete tecrübeli azınlığın piyasadan çekilmesi ile ekonomik hayat bu konuda yeteri kadar tecrübesi bulunmayan bir kesime devredilmiştir (Çakır, 1996:5).

Türkiye Cumhuriyeti gibi kalkınmaya üst düzeyde ihtiyacı olan ülkeler dünya ekonomik buhranından olumsuz etkilenmişlerdir. Ülke insanları daha da yoksullaşmış, işsizlik artmıştır. Bu ülkelerin dünya dış ticareti içerisindeki zaten düşük olan payları daha da azalmıştır (Çavdar, 2006: 57).

Türk Lirası 1929 yılı ile 1931 yılları arasında İngiliz Sterlini karşısında sürekli değer yitirmiştir. Bu düşüşün iki sebebi vardı. Bunlardan ilki gerçek para değerinin borsa değerlerinin üzerinde olması, ikincisi ise buhranın Türk kamuoyunda etkisinin görülmesiydi. Buhranın yarattığı haberlerden etkilenen bir kamuoyunun meydana gelmesi Türk Lirası’na olan güvenin azalmasına sebep olmuştur (Tekeli, 1984:230).

Türkiye’de buhranın etkisini azaltmak ve krizden kurtuluş amacıyla dış ticarete yeni politikalar izlenmeye başlanmıştır. Lozan’ın gümrüklerle ilgili maddesine göre hükümetin 1929 yılından sonra dış ticarete müdahale etmeye başlaması, aynı yılın üçüncü çeyreğinde tüm dünyayı saran ekonomik depresyonun

da etkisiyle tüm korumacılık anlayışının hakim olmasına sebep olmuştur. Dış ticarete hükümet ikili anlaşmalara dayalı takas sistemini benimseyerek ithalat kotalarını devreye sokmuştur (Parasız, 1998:45).

1929 iktisadi bunalımı Türkiye’yi ekonomik anlamda derinden etkilemiştir. Ülkede tüketim malları büyük ölçüde ithalata dayandığı için pahalılaşmış, buna karşın sınırlı olan ihraç ürünleri ise ucuzlamıştır. Bu dönemde kırsal alanda çiftçinin eline geçen ürün değeri azalırken, almak zorunda olduğu temel gereksinim mallarının fiyatları her geçen gün yükselmiştir. Kısaca köylünün kazancının büyük bir kısmı temel ihtiyaç maddelerine gitmekteydi, şikâyetler yükselmiş ve toplumda sıkıntılı günler başlamıştı.

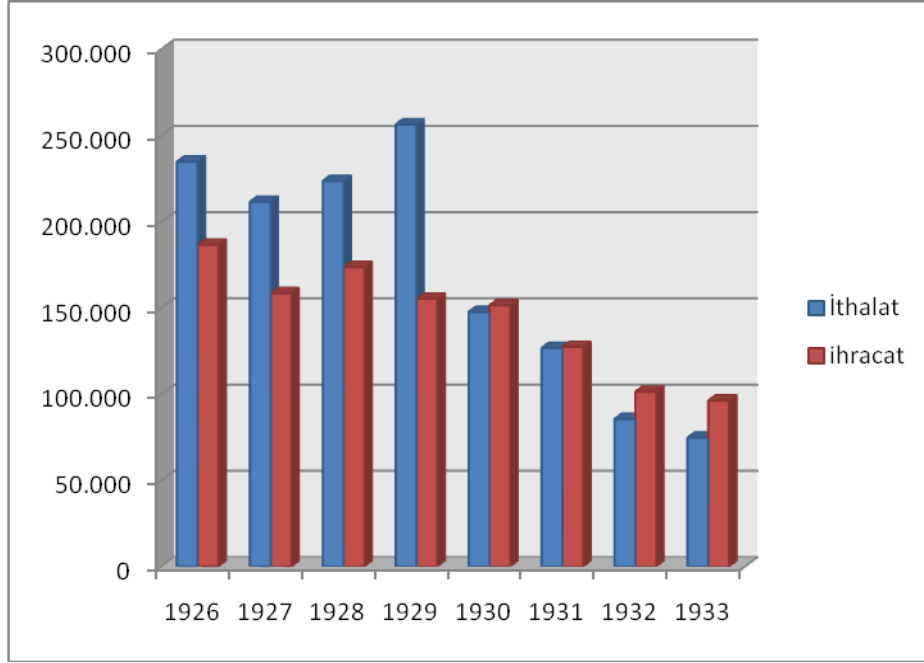
Halkı tasarrufa ve yerli malı kullanmaya teşvik amacıyla bu dönemde “Millî İktisat ve Tasarruf Cemiyeti” kurulmuştur. Dengeli bir bütçe politikası izlenerek ithalat azaltılmaya çalışılmıştır(Kuruç, 1988:127-129). Alınan tüm tedbirlere rağmen Ekonomik Buhran’ın etkileri uzun zamanda ortadan kaldırılamamıştır (Türk, 1989: 9). Bu dönemde istikrarın sağlanması için Türk ekonomisinde devlet müdahaleciliği ağırlığını hissettirmeye başlamıştır. Daha önceki dönemlerde de liberal sistem uygulanmış fakat devlet ekonomi gibi önemli bir konuyu yalnızca özel sektörün inisiyatifine bırakmamıştır (Ölçen, 1982:134).

1926-1933 dönemine ilişkin Türkiye’nin dış ticaret hadleri ile ilgili bilgiler **Tablo 1.2.**’de verilmiştir.

Tablo 1.2. Türkiye’nin Dış Ticaret Hadleri (1926-1933)

YIL	ÜRÜN MİKTARI(TON)		DEĞER (TL)	
	İTHALAT	İHRACAT	İTHALAT	İHRACAT
1926	629.410	771.216	234.700	186.423
1927	644.204	697.878	211.398	158.421
1928	750.482	626.682	223.532	173.537
1929	995.606	669.973	256.296	155.214
1930	616.229	776.668	147.551	151.455
1931	496.609	883.211	126.660	127.275
1932	417.467	1077.520	85.494	101.301
1933	396.492	1251.436	74.676	96.162

Kaynak: Fikret Başkaya, Devletçilikten 24 Ocak Kararlarına Türkiye Ekonomisinde İki Bunalım Dönemi, Maki Basın ve Yayın, Ankara 2004, s. 82.

Şekil 1. Türkiye' nin Dış Ticaret Hadleri (1926- 1933)

Tablo 1.2. baz alınarak hazırlanan **Şekil 1'** deki grafikten görüldüğü gibi Büyük Buhran'dan sonra ihraç edilen ürünlerin miktarı artarken elde edilen değerde düşüş gözlenmekteydi. Yani ihracatta ters orantılı bir gelişme söz konusuydu. İthalatta ise ithal edilen ürün miktarında bu tarihten sonra bir düşüş olmakla birlikte ithalattaki parasal değer düşüşü ihracata göre daha azdı.

Dünyadaki ekonomik krizin sonucunda Türkiye, 1932'den sonra sanayide devletçi anlayışa yönelmek zorunda kalmıştır. Bu dönemde bir dizi yeni iktisat politikası ve araçlarıyla devlet, işletmelerinin öncülüğünü yapacağı bir sanayi hareketine girişilmiştir.

1.1.2.KİT ve Devletçilik Politikaları

1920'li yıllarda Liberal ekonomiyle ilgili politikaların başarısız olmasından sonra devlet, aşırı korumacı ve iktisadi faaliyetlerin ana aktörü fonksiyonunu üstlenmiştir. Bu fonksiyon gereği KİT'ler oluşmaya başlamıştır. Önemli teşekküllerden biri olan Sümerbank 1933 yılında kurulmuştur ve önemli görevleri yerine getirmiştir.

1923-1933 döneminde özel teşebbüsün teşvikine dayanan sanayileşme politikasının verdiği sonuçların yeterli görülmemesi sebebiyle 1930'lardan sonra devletçilik yaklaşımı imalat sanayinde etkisini göstermiştir. Devletçilik politikasının üç temel esası vardır(Yaşa, 1980:42). Bunlar:

1. Devletin sanayi teşebbüsleri kurup işletmesi kalıcı bir amaç olmayıp, geçiş dönemiyle ilgili bir mecburiyet olarak benimsenmiştir. Ekonominin temeli ve lokomotifi, ilke olarak yine özel teşebbüstür.
2. Devletçilik yalnızca sanayi sektörü için söz konusudur. Tarımda devletçilik anlayışıyla üretim tesislerinin kurulması başlangıçta söz konusu değildir.
3. Devletin doğrudan yatırım yaptığı bütün alanlar özel girişimcilerin çalışmasına açık tutulmuştur(Mali sebeplerle devlet tekeli olanlar bu kapsamın dışındadır).

1.1.3. Teşvik-i Sanayi Kanunu

Teşviki sanayi kanunu 1927 yılında yürürlüğe konmuş ve yurtiçindeki işletmeleri korumak, işletmelerin ihtiyaçlarını daha yüksek maliyette olsa dahi yurtiçinden temin etmeye yönelik bir yasadır. 1927 yılındaki bu kanunla belli koşullardaki bütün özel sınai teşebbüsler ile maden işletmelerine geniş avantajlar sunulmaktadır. Bu avantajlar şöyle sıralanabilir (Avcıoğlu, 2001:381):

1. Kanundan yararlanan firmaların hisse senetleri ve tahvilleri, damga resminden istisnadır.
2. Belediye sınırları dışındaki arazi, işletme kuracaklara, devletçe ve parasız sağlanacaktır. Belediye sınırları içinde ise, takdir olunacak arazi bedeli, 10 yılda ödenecektir
3. Teşebbüsün faaliyeti için gerekliyse tuz, ispiro ve patlayıcı maddelerde, belli bir indirim uygulanabilir.
4. Teşebbüslerin kurulması ve genişletilmesi için gerekli inşaat malzemesi, üretim için gerekli hammadde, alet ve yedek parçalar, teşebbüslere ait taşıma, yükleme boşaltma enerji üretim ve nakil tesisleri için gerekli

malzeme, yurt içinde sağlanamıyorsa, ithalde gümrük ve duhuliyeye vergilerinden muaftır.

5. Teşebbüslerle ilgili malzeme, makine ve aletler, demiryolları ve denizyollarında yüzde 30 indirimli taşınacaktır. Bakanlar kurulu, hammadde ve mamul maddelerin taşınmasında da indirimli tarife uygulayabilir.
6. Devlet, özel idareler, belediyeler ve bunlara ait kurumlar ile Teşvik-i Sanayi Kanunu'ndan yararlanan teşebbüsler, yerli malları benzeri ithal mallardan yüzde 10 pahalı olsa da tercihen kullanmak durumundadır.
7. Teşebbüsler ve bunların buldukları arazi ve müştemilatı ve sair tesisleri, müsakkafat, arazi, kazanç, maktu zam vergilerinden ve belli belediye ruhsatlarından muaftır.

Kapitalizm, Dünya Buhranı ile temelden sarsılmıştır. Milletlerarası ticaret sistemi çökmüştür. Kapitalist ülkeler milli mücadele önlemleriyle ekonomilerini kurtarmaya çalışmışlardır. Dünya buhranında faşist devletler, daha ileri bir müdahaleciliğe başvurmuşlardır. Sovyetler Birliği ise, dünya buhranından etkilenmeden hızlı ve planlı bir kalkınma çabasını sürdürmüştür(Avcıoğlu, 2001:447).

Dış ticarete yaşanan zorluklar, ihracat malları fiyatlarının aşırı düşmesi, dış ödemede yaşanan sorunların artmasına, kambiyo kontrolüne ve tarım ürünleri fiyatlarını koruma konusunda çözüm yollarının araştırılmasına sebep olmuştur. Ülkede dış ticaretin dengeye kavuşması için, ithalatı ikame edecek sanayinin bir an evvel kurulmasını ihtiyacını ve devletçilik politikalarını artırmıştır.. Türkiye'nin tarım ve sanayi alanlarında gelişme imkanlarını incelemesi için Sovyet uzmanlarından yardım alınması, fabrika kurmak için 8 milyon dolar Sovyet kredisi alınması da devletçiliği etkileyen unsurlardır(Avcıoğlu, 2001:448).

1932-1935 yılları arasında yayınlanan olan Kadro Dergisi'nde sergilenen görüşler, Türk siyasal yaşamında kadro hareketi diye isimlendirilen düşünce akımını oluşturmuştur. Bu düşünce hareketi temelde devletçiliği savunmuştur. Fakat Kadro'nun devletçilik anlayışı, aynı dönemlerde hükümet politikası olarak benimsenen devletçilik anlayışından farklıydı. Kadrocular, kapitalizmin ve sosyalizm

sistemlerinin dışında kalan Türkiye'nin koşullarına daha uygun yeni bir toplumsal sistem arayışı içindeydiler. Kadro dergisinde açıklanan devletçilik anlayışı bu yeni toplumsal sistemin adıydı(Sezgin, 1978:11).

Devletçilik sisteminde devlet sektörü büyük oranda elinde bulunduracaktır. Devlet milli ekonomiyi idare etmek için tüm mekanizmaları kullanacaktır. Teknik bilgi ve sermaye yeterliliğine sahip olması durumunda Özel sektör ancak gerekli yönetmeliğe ve disiplinine uymak koşuluyla bu sistemde yer alabilecektir. Kalkınma, bütün ekonomiyi kapsayan bir plan çerçevesinde yürütülecektir(Avcıoğlu, 2001:451).

1.1.4. İlk Beş Yıllık Plan

1933'te hazırlanan sanayileşme programında doğrultusunda ve 1934 yılında yürürlüğe giren Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı ile devletçi sanayileşme uygulamaları başlatılmıştır. Hedefler analiz edildiğinde hızlı bir sanayileşme politikasıyla Türkiye ekonomisinin gelişmesi için yapılması gereken uygulamalara yer verildiği görülmektedir(Sevgi, 1994:50). Birinci Beş Yıllık Sanayi Planının başlıca amaçları şunlardır:

1. Ülkemize kurulması planlanan fabrikaların üretim kapasitelerinin pazardaki ihtiyaç ve tüketim miktarı ile doğru orantılı olması,
2. Büyük sermaye ve teknik güce ihtiyaç gerektiren kurulması düşünülen fabrikaların devlet veya devlete bağlı milli kuruluşların elinde olması,
3. Kurulacak sanayi dallarının ülkede yetişen veya kısa zamanda temini mümkün görülen ana ham maddeleri olması.

Sovyetler uzmanlarınca hazırlananı rapor üzerinde İktisat Vekâletince değişikliklerin yapılmasından sonra İktisat Vekâletince ortaya konulan sanayi planı beş ana sektörü içermekteydi. Bu sektörler şu şekilde belirlenmişti:

1. Kâğıt
2. Kimya
3. Maden

4. Porselen
5. Dokuma

Belirlenen bu ana sektörlerin plan döneminde yaklaşık 44 milyon TL' ye ihtiyaç duyulduğu ortaya çıkmıştı. Fakat planın uygulama safhasında bu miktar 65, sonunda ise 100 milyon TL'ye ulaşmıştır. **Tablo 3.**'te görüldüğü gibi bu plandaki yatırımları en fazla pamuklu dokuma ve demir-çelik sektörleri oluşturmaktadır.

Tablo1. 3. Birinci Sanayi Planında Yer alan Sektörler ve Alt Şubeleri

Sektörler	Lira
Dokuma-Mensucat	
Pamuk	18.538.000
Kendir	1.700.000
Kamgarn	1.650.000
Kâğıt	
Selüloz	1.025.000
Kâğıt	3.709.000
Sunî İpek	490.000
Demir	
Demir	10.000.000
Bakır	550.000
Kükürt	300.000
Sömikok	1.000.000
Porselen	
Şişe ve Cam	1.250.000
Porselen	800.000
Kimya	
Hamızı Kükürt	550.000
Süperfosfat	400.000
Sutkostik ve klor	1.410.000
Eğitim harcamaları	500.000
Toplam	43.953.000

Kaynak: Haldun Derin, Türkiye'de Devletçilik, İstanbul 1990, s.94.

Bu planın finansmanında dokuma sanayinde kullanılması planlanan ve Sovyetler Birliğinden alınan 10,5 milyon TL kredi ile her yıl bütçeden 6 milyon TL tahsisatın kullanılmasına karar verilmiştir. Programın 41,5 milyon TL tutarındaki kesimini Sümerbank, 2,4 milyon TL'lik kesimini oluşturan cam, şişe sömük ve kükürt sanayine ilişkin sanayi tesislerini ise İş Bankası tarafından kurulması planlanmıştır (Kepenek, 1984:70).

Devletçilik döneminde devlet işletmeciliği konusunda 1923-1931 yıllarında görülen çekingenlik terk edilmiştir. Bu dönemde devlet tarafından işletmeler kurularak bu kurumların işletmeciliği de yapılmıştır.

I.planda, kentleşme gelişmenin bir göstergesi olarak kabul edilmekle birlikte, kentlerde yaratılan yeni iş imkânları ölçüsünde şehirleşmedeki artışı ve dengeli kentleşmeyi ifade etmiştir.

Bu planda amaç, ülke ihtiyaçlarını karşılayabilecek ham maddeleri ülkemizde işleyecek sanayi kollarını ve fabrikaları kurmaktır. Bu sebeple ülkenin hangi bölgelerinde hangi sanayi kuruluşlarının kurulmasının uygun olacağı konusunda yabancı uzmanlar ülkeye davet edilmiştir. Bu uzmanlar farklı bölgeleri incelemişlerdir. Uygun görülen teklifler değerlendirilerek uygulamaya geçilmiştir. Mesela bu dönemde kurulan Karabük tesisleri, ayrı ayrı Sovyet, Alman, ABD ve İngiliz heyetleri tarafından incelenmiştir(DİE, 1973:155). Birinci Sanayi Planı ile ham maddesi ülkemizde olan sanayi sektörleriyle ilgili fabrikalar kurulmuştur. Sümerbank ve Etibank'ın kurulmasıyla yatırım yönünde olumlu gelişmeler olmuştur.

1.1.4.1.Şeker Sanayi

Kredi kurumlarının yanı sıra devlet, sanayiye teşvik etmek için bazı özel kanunlar çıkarmıştır. İlk kanun, 1925 yılında özel teşebbüsün ilgi gösterdiği şeker sanayi alanında çıkarılan kanundur. Bu kanuna göre bir bölgede birden fazla aynı üretimle ilgili fabrika kurulamayacaktır. Trakya'da Alpullu Şeker fabrikası

kurulmuştur. Bu kanuna göre İstanbul, Çatalca, Tekirdağ, Kırklareli, Edirne illerinde başka şeker fabrikası kurulmayacaktı. 1913 tarihli Teşvik-i Sanayi Kanunu'ndaki imtiyaz ve muafiyetlerden fabrikalar yararlanacaktır. Ayrıca şu imtiyazları elde edeceklerdir(Avcıoğlu, 2001:369):

1. Şekerin 18 yıllık istihlak vergisinden muafiyeti.
2. Fabrika kuruluş yeri için gerekli arazinin 1 ila 5 hektar arasında kalmak koşulu ile devlet tarafından parasız sağlanması
3. Fabrikalar için pancar üreten arazinin 10 yıl boyunca arazi vergisinden muafiyeti.
4. Fabrika nakliyatı ile ilgili taşımalarda, nakliyat vergisinden üçte bir indirim
5. Fabrikalarda çalışan personele 10 yıl süreyle kazanç vergisinden muafiyet

1930'lu yıllarda hükümet sanayi politikalarıyla kendine yeter bir iç pazar oluşturmayı amaçlamakta ve sanayide kullanılacak ham maddelerin tarımdan sağlanmasına büyük önem vermektedir. Bu politikanın sebeplerinden birisi de buhrandan önce yaşanan buğday ithallerinin yarattığı sıkıntıdır. Ülke içinde yeterli düzeyde tarımsal ürün üreterek halkın ihtiyaçlarının temin edilmesi ve sanayileşme için gerekli kaynakların kullanılması amaçlanmaktadır. Bu amaçla sanayi tesislerine ham madde yetiştiren sektörlerle devlet müdahale ederek onları istenilen modele uygun hale dönüştürmeyi hedefliyordu. İç piyasa için büyük önemi bulunan şeker sanayi için de devlet bazı müdahalelere hazırlanıyordu. Hükümetin, şeker fabrikalarına yeterli şeker pancarı üretmesi genelde Orta Anadolu'da faaliyet gösteren ve geçimlik üretim gerçekleştiren ve pazara açılmaya başlayan küçük ve orta köylüleri desteklemiştir. Küçük köylü mülkiyetinin yaygınlığı nedeniyle uygulanacak fiyatlara karşı köylülerin direnç gösteremeyeceği düşünülmekteydi (Keyder, 1983:201).

1.1.4.2.Dokuma Sektörü

1925 yılından sonra yüksek seyreden pamuk ihracatı en yüksek seviyesine 1929 yılında ulaşmış ve büyük buhran ile birlikte dış piyasalarda pazar kaybetmeye

başlamıştı. Ülke genelinde kötü ürün alınan 1932–1933 döneminde pamuk, en düşük düzeyde ihraç edilmişti. Dokuma sektörüne Birinci Beş Yıllık Sanayi Planında ağırlık verilmesine rağmen 1933 yılından sonra da pamuk ihracatı artarak devam etmişti. Pamuk ihracatındaki bu düzensizlikler bu ürünün ülke içinde işlenen miktarının artışıyla açıklanabilmektedir. 1926 yılından itibaren düzenli bir artış trendine giren ülke içinde pamuk kullanımı 1927 yılında Teşvik-i Sanayi Kanununun çıkmasıyla daha da çoğalmıştı. Sanayide özel sektörün kullandığı pamuk miktarı 1932’de 19.848 ton ile en yüksek düzeye ulaşmıştı. Sümerbank’ın dokuma fabrikalarının üretime başlamasıyla pamuğun yurtiçinde kullanma miktarı düzenli olarak artmış ve 1936 yılında 30.278 ton’a çıkmıştır(Turgay, 1987:103).

20 Mayıs 1934’de Türkiye’nin ilk dokuma fabrikası Kayseri Dokuma Fabrikası’nın temeli atılmıştır ve 1 Temmuz 1935’de tamamlanmıştır. Aynı yılın 16 Eylül gününde üretime geçmiştir. Fabrikanın üretim kapasitesi ise yıllık 30 milyon metre bezdir. Ereğli Kombinası, sanayi planının ikinci fabrikasıdır ve 1936’da üretime başlamıştır. Nazilli Basma Fabrikası, Rusya’dan gelen makinelerle 1937 yılında üretime başlamıştır. Bakırköy Bez Fabrikası’nın Osmanlı döneminden kalan binaları ve teşkilatı yenilenerek, yıllık beş milyon bez ve bir milyon kilo bez imal etme kapasitesine ulaştırılmıştır. İş Bankası ve Ziraat Bankasının ortaklığında Malatya Bez Fabrikası kurulmuştur(Şanda ve Güleryüz, 1987:196).

Birinci Sanayi planı kapsamında dokuma endüstrisine verilecek genişlik ve ayrılacak kapasiteler şu şekilde belirlenmiştir

Tablo 1.4. BBYSP Kapsamındaki Dokuma Sanayinin Kapasite Oranları

Fabrika	Tazgah Sayısı	Sermaye (TL)
Kayseri Kombinası	1.050	5.462.000
Ereğli Bez Fabrikası	300	4.945.000
Nazilli Basma Fabrikası	650	4.548.000
Malatya Bez Fabrikası	1000	2.433.000
Bakırköy Bez Fabrikası	300	1.150.000
Toplam	3300	18.538.000

Kaynak: Hüseyin Avni Şanda-Halit Güleryüz, Türkiye’de Sanayinin İnkişafı, İstanbul 1987, s.52

1.1.5. İkinci Beş Yıllık Plan

II. Beş Yıllık Kalkınma Planında (1968-1972), (II. BYKP) kentleşmeyle ilgili sorunlar ele alınmıştır. “Kentleşme, sanayileşme, tarımda modernleşme, “kademeli yerleşme” kavramları getirilmiştir”. Bu planlama döneminde Devlet Planlama Teşkilatı’nın bölge planlama teknik ve yöntemlerini geliştirmesi ile görevlendirilmesi kararlaştırılmıştır(Tandircioğlu, 1998:133).

II. BYSP’de, maden ve doğal kaynaklara ağırlık verilmiştir. Dünya üretim hacminde önemli yere sahip olan krom madeninin yalnızca hammadde olarak değil ferrokrom olarak da işlenerek ihracı planlanmıştır. Madencilüğimizin gelişmesinin özellikle; krom, bakır, antimon, demir, çinko, molibden ve simli kurşun madenlerinin işletilmesine bağlı olduğu ifade edilmiştir. Planda, modern makine sanayine geçişte başlangıç olarak, ziraat makineleriyle makine parçaları üretecek olan bir makine ve madeni eşya fabrikasının kurulmasının gerektiği belirtilmiştir(İnan, 1973:5).

Sümerbank’ın özellikle tekstil, çimento, demir-çelik ve selüloz sanayi alt dallarının gelişmesinde önemi büyüktür. Sümerbank sektörlerdeki payını da her geçen zaman artırmıştır. 1939’da Sümerbank’ın sektör payları; demir, karton, süperfosfat ve deri imalatında yüzde 100, çelik ve makine yağı imalatında ise yüzde 80’e ulaşmıştır. Sümerbank dışında Ziraat Bankası ve İş Bankası da programda hedeflenen fabrikalara finansman konusunda destek olmuşlardır. Etibank; kar marjı düşük, yoğun teknik bilgiye ve sermayeye dayanan madencilik sektöründe önemli görevlerde bulunarak yer altı kaynaklarının işletilmesini sağlamıştır(Zeytinoğlu, 1973:83). Sümerbank bünyesinde yapılması hedeflenen yatırımların tümü 1936 yılı sonuna kadar gerçekleşmiştir. 1937’de beşer yıllık mevcut iki sanayi planı dışında; üç yıllık bir maden programı uygulanmaya başlamıştır. 16.08.1938 tarihinde ise bu üç yıllık maden planını da içeren, 2. Beş Yıllık Sanayi Planı’ndan ayrı bir dört yıllık plan daha uygulamaya girmiştir. 3.Mart.1939’ da ise, savaş şartlarının etkisiyle dördüncü planın birçok kararı ertelenmiştir(Boratav, 1974:113).

İkinci Dünya Savaşı'nın etkisi ile II. BYSP'nin madencilik dışındaki bölümlerinin, uygulanma olanağı bulunamamıştır. Bunun sonucu olarak 1933'den beri hızla sürdürülen ve ülkenin kısa zamanda kalkınmasını amaçlayan hemen tüm girişimler durmuştur.

II. BYSP'nin savaş sebebiyle uygulama alanı bulamamasına karşın ortaya koyduğu sanayileşme stratejisi büyük önem arz etmektedir. Çünkü hazırlanan plân hızlı bir sanayileşmeye ve ağırlığını ara ve yatırım malları üretimine odakladığından, sanayileşme stratejisi olarak ithal ikamesinin ikinci aşaması politikasının izlenmesini hedefliyordu. Bu perspektiften plan Türkiye'de 1970'li ve 80'li yıllardaki politikaları çok önceden öngörüyordu. II. BYSP'de sanayileşmenin ithalat ihracat dengesinin sağlanması için ihracata da gereken değerin verilmesi istenmiştir(Boratav, 1974:239).

2. BÖLÜM- PLANLI DÖNEM, SANAYİLEŞME VE KALKINMA DÖNEMİ

Bu bölümde montaj sanayi ve özel sektörün Türkiye ekonomisindeki yeri anlatılmaktadır. İmalat sanayi ve tarımın bu dönem içindeki durumu ve önemi değerlendirilmektedir. Ekonominin bir plan dahilinde yürütülmesini sağlamak için kurulan DPT' nin önemi vurgulanmaktadır. Türkiye ekonomi politikalarını beş yıllık kalkınma planlarıyla uygulamaya konmakta ve kalkınma planları bu bölümde incelenmektedir. Bu planlar Türkiye ekonomi tarihinde önemli bir yere sahiptir. İthal ikameci sanayileşme stratejisinin Türkiye ekonomisine etkileri yine bu bölümde alt başlık olarak irdelenmektedir.

2.1. Montaj Sanayi ve Özel Sektör

Avcıoğlu'na göre Menderes ve kabinesi, liberalizm politikasını savunarak 1950 Mayıs ayında iktidara gelmiş ve devlet fabrikalarının satışını gerçekleştirme vaadini yerine getirmek için çalışmalara başlamıştır. 29 Mayıs 1950 tarihinde Mecliste okunan yeni hükümet programında “İktisadi alanda devlet sektörünü mümkün olduğunca genişletmek” ilke olarak benimsendikten sonra “ Devlet tesisi ve işletmeciliğinin tabiatı ve mahiyeti icabı olarak, yalnız ve yalnız hususi teşebbüs ve sermayenin hiçbir suretle ele alınmayacağı işler ve birde amme hizmeti mahiyetinde olan iktisadi işlere hasredileceği” belirtilmiştir (Avcıoğlu, 2001:701).

Türkiye’de 1950’li yıllarda başlayan çok partili sistem toplumda siyasi olarak çekişmelerin meydana gelmesine sebep olmuştur. Meydana gelen bu siyasi çekişmeler günümüze kadar Türkiye’deki siyasi hayatı etkilemiştir. O yıllardan

bugüne teknolojideki gelişmeler tüm üretim faaliyetlerinde kullanılmış böylece tarımda ve sanayide ciddi ilerlemeler olmuştur. Bu gelişmeyle beraber toplumda işçi ve burjuvazi sınıfı diğer kesimlere göre daha fazla güçlenmiştir. Sanayileşme çalışmalarıyla 1960'lı yıllardan sonra kentlere göç hızlanmıştır. Göç nedeniyle kentleşme ve gecekondulaşma gibi toplumsal gelişmeler meydana gelmiş ve Türkiye'deki toplumsal gelişim süreci etkilenmiştir.

Bu dönemde devlete ait bazı fabrikaların satılması düşünülmüştür. İlk olarak pamuklu ve yünlü dokuma kurumları, çimento, tuğla kiremit ve bira fabrikalarının elden çıkarılması ve devletin bu alanlardaki yatırımlarından vazgeçmesi düşünülmüştür. İş çevrelerinden gelen tekliflerin çok düşük olması kamuoyunda da ciddi tepkilere yol açmıştır (Avcıoğlu, 2001:702).

1950'li yılların başlarında yatırımlar ve üretim yönünden rahat yıllar olmuştur. Ekonomik gelişme 1950'li yılların ortasından sonra yavaşlamıştır. Dünya piyasasında Kore Savaşı sonrası tarımsal fiyatlar düşmüş ve ABD'nin buğday ihracına tekrar başlaması, Türkiye'nin buğday ihracatını etkilemiş ve döviz girdilerini düşürmüştür. Türk Hükümeti'nin tarımı destekleyen kalkınma politikasının Türkiye'nin kalkınmasında yeterli olmadığı anlaşılmıştır. Türkiye'de dış ödemeler dengesi açık vermekte ve döviz sıkıntısı ile karşı karşıya kalınmıştır. DP Hükümeti siyasi yaşamını devam ettirmek için tarımsal kesimi desteklemiş ancak bu durum kentlerde çalışanları sıkıntıya sokmuştur. 1950'li yılların ortasından sonra enflasyon yükselmiş, yatırımlar azalmış ve karaborsa oluşmuş, bundan dolayı ekonomik duraklama dönemine girilmiştir.

Özel girişimciliğin önem kazandığı 1950-1960 döneminde yapılan yatırımlar tüketim malları alanında daha yoğun olmuştur. 1963 yılında başlayan planlı dönemde, planlı dönem öncesinde sanayide görülen gelişmeler de sürmüştür. Sanayileşmede meydana gelen değişim sonucu katma değeri ve teknoloji seviyesi düşük, dışa bağımlı bir yapı ortaya çıkmıştır.

Devlet fabrikalarının satışında Menderes Hükümeti, başarısız olmakla birlikte iç ve dış çevrelerin istediklerine uygun olacak biçimde özel sektörün gelişmesi için geniş fırsatlar sağlamıştır. Menderes'in 1954 yılına kadar ana hatlarıyla ABD'nin

uygun gördüğü tarıma öncelik tanıyan, yerli yabancı özel teşebbüsü geliştiren bir ekonomi politikası izlediği görülmektedir. İki büyük devlet kurumu yabancı sermayeyi ortak etmek endişesiyle anonim şirket haline dönüştürülmüştür. Bunlar Devlet Havayolları ile Devlet Denizyollarıdır. 1951’de Devlet Denizyollarına özel sermayenin ortaklığı sağlanmıştır. Devlet Havayolları İngiliz Havayolları ile ortak olmuştur. Ayrıca, bazı alkollü içkinin üretimi devlet tekelinden çıkarılarak özel sektörün bu alanda faaliyet göstermesi sağlanmıştır(Avcıoğlu, 2001:705).

1950-1960 dönemi ekonomide hesapsız genişlemeden doğan problemlerin ortaya çıktığı ve Türkiye’de plân ve plânlama konusunun en fazla tartışıldığı dönemdir. Uygulanan ekonomi politikasından beklenen sonuçların alınamaması, ekonominin iç ve dış dengesinin bozularak ülkenin sıkıntılar içerisine girmesine sebep olmuştur. Bu plânsız ve programsız, adeta sezgilerle yönlendirilen gidişatın önlenmesi, kıt kaynakların ekonominin ihtiyaçlarına göre bir plân içerisinde yönlendirilmesi hususunda tartışmalar ve öneriler genişlemiştir(Kepenek ve Yentürk, 1994:28).

1950’li yılların sonlarına doğru Türkiye’de yaşanan bir bunalım ekonomisinin düzeltilmesi için yatırımların bir plâna bağlanması önerilmiştir. Fakat dönemin hükümeti plâni katı bir doktrin olarak gördüğünden yanaşmak istememiştir. Buna rağmen, 1960 yılı Şubat ayında Prof.Dr. J.Tinbergen’le temasa geçilerek, Türk Hükümeti’nin ekonomik plânlama örgütünün kurulması konusunda bilgi ve deneyimlerinden faydalanılmak istendiği bildirilmiştir. Tinbergen teklifi kabul etmiş ve plânlama teşkilatı kurulma çalışmaları başlamıştır(Mihçioğlu, 1983:229).

2.2.Petrol Kanunu, İmalat Sanayi ve Tarım

Petrol piyasası faaliyetlerinin şeffaf, eşitlikçi, istikrarlı biçimde sürdürülmesini ve ham petrol, akaryakıt ve petrol ürünlerinin kullanıcılara güvenilir, ekonomik ve rekabetçi bir ortamda ulaştırılmasını sağlamak için Petrol Piyasası Kanunu hazırlanarak kabul edilmiştir(16 Mart 1954 tarihli ve 8659 sayılı Resmî Gazete).

Amerika'nın istekleriyle 1954 yılında ikinci Petrol Kanunu çıkarılmıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarından bu yana bu kanun açık bir şekilde devletin bu alandaki hâkimiyetine son veren bir kanundur. Kanunun ikinci maddesine göre Türkiye petrolde devletçilikten vazgeçerek petrol kaynaklarının özel şirketler tarafından çıkarılmasını ve değerlendirilmesini kabullenmektedir. Bunun sonucunda Türkiye'nin kendi kaynaklarını kendi imkânlarıyla kullanarak değerlendirmesinin önu kapanmıştır. Bu kanun maddesi sonucu Mobil ve Shell gibi yabancı şirketlerle kurulan Türkiye Petrolleri A.Ş. rekabet etmek zorunda kalmıştır. Eşit durumda çalışmak zorunda bırakılmıştır. Devlet kendi şirketine öncelik tanıyamamaktadır (Avcıoğlu, 2001:712).

1954 Petrol Kanunu'na göre Bu Kanunun uygulanmasında petrol:

1. Yerden çıkan veya çıkarılabilen sıvı haldeki doğal hidrokarbonları yani 'ham petrol'u,
2. Yerden çıkan veya çıkarılabilen gaz haldeki doğal hidrokarbonları yani 'Doğalgaz'ı,
3. Yerden çıkan veya çıkarılabilen metan gazını hapseden su buzundan oluşan doğal hidrokarbonları yani 'gaz hidrat'ı ifade etmektedir(6326 No'lu 1954 Petrol Kanunu).

2.3. Alt Yapı Yatırımcılığı

Altyapı yatırımcılığı dönemi olarak da ifade edilen 1950-1960 döneminde karayolları, liman, su, enerji projeleri yapılmıştır. Fakat bu kamudaki harcama maliyetlerinin yüksek olması yıllık bütçelerin daha uzun dönemli planlanmasının yapılmasını gerektirmiştir.

(<http://www.dpt.gov.tr/PortalDesign/PortalControls/WebContentGosterim.aspx?Enc=51C9D1B02086EAFBC6AAEC6EA20A5831>)

1950-1960 dönemi, sanayinin gelişimi için fiziki altyapı yatırımlarının hayata geçirildiği bir dönemdir. Bu dönemde gerçekleştirilen yol, su, enerji gibi altyapı yatırımları, ABD'nin yardım programlarının da belirttiği ilkelere uygundur. 1960'tan sonra montaj niteliğindeki sanayi girişimlerinde ilk öncelik bu altyapı yatırımlarına

verilmiştir. Bu yatırım faaliyetleri dolaylı bir etki ile önemli bir tüketim potansiyeli de oluşturmuştur.

1950'den sonra alt yapı yatırımları konusunda yoğunluk karayolları ağının genişlemesine verilmiştir. Karayollarını demiryoluna tercih eden yol politikası günümüze kadar devam etmiştir. Bunun bir nedeni de otoyol sistemi ile ABD ekonomisinin kazandığı ivmedir(Çavdar, 2006:94).

Bu dönemde, devlet sermayesi ve devletçe sağlanan dış kredilerle, normal olarak özel teşebbüsün giremeyeceği alanlarda bazı büyük işletmeler kurulmuştur. İki büyük özel teşebbüs kuruluşu olan Çukurova Elektrik ve Ereğli Demir-Çelik bunun örneklerindedir. Seyhan Barajı, Dünya Bankası'ndan sağlanan dış krediler ve bütçeden ayrılan ödemelerle Devlet Su İşleri tarafından inşa edilmiştir. Dünya Bankası krediyi bir özel şirket tarafından barajdan elde edilecek elektrik enerjisinin işletilmesi şartıyla vermiştir. Böylece Çukurova elektrik kurulmuş ve devletçe yapılan bir sözleşme ile Seyhan Barajı hidroelektrik tesisleri bu şirkete devredilmiştir. 14 milyon lira ile en büyük ortak olduğu halde, şirket 1961 yılı sonuna kadar Etibank'ı ortaklığa kabul etmemiş, elde ettiği büyük kardan Etibank'ı yoksun bırakmıştır. Etibank sadece 1962 yılında Şirketin idare meclisine girebilmiştir(Avcıoğlu, 2001:722).

Devlet fabrikalarını satışında başarısızlığa uğramakla birlikte devlet fonlarının ve devlet teşebbüslerinin katılmasıyla özel şirketler kurarak kapitalist sektör güçlendirilmiştir. Bu dönemde yüzde 100 devlet sermayeli kuruluşların bile anonim şirketler olarak değiştirilmiştir. Aslında devletten sağladığı kredilerle faaliyet gösteren çeşitli kuruluşlar ve kooperatiflerin iştirak payları özel sermaye içinde gösterilerek özel sektörün egemenliği sağlanmak istenmiştir(Avcıoğlu, 2001:726).

2.4. DPT ve önemi

Devlet Planlama Teşkilatı 1960 yılında kurulmuştur. Türkiye'de DPT beş yıllık kalkınma planlarını yaparak Türkiye'nin ekonomik ve sosyal yapısını topyekun kaldırmak üzere süreklilik gösteren iktisat politikalarını ortaya koyar.

DPT diye bilinen Devlet Planlama Teşkilatı'nın üç temel dairesi bulunuyordu; İktisadi Planlama, Sosyal Planlama, Koordinasyon Daireleri. Bunların dışında çeşitli destek birimleri de mevcuttu. Örgütün başında Müsteşar bulunmaktaydı, ihtisas kadroları ise uzman ve uzman yardımcısı olmak üzere iki aşamalıydı. Ayrıca değişik konularda danışmanlar da atanabilmekteydi. DPT doğrudan doğruya Başbakanlığa bağlı olan bir kurumdu(Çavdar, 2006:103).

Kurumun temel görevi beş yıllık kalkınma için kabul edilecek stratejiyi belirlemek, daha sonra bu stratejiye uyumlu Kalkınma Planı hazırlamaktır. Bunları izleyen adım olarak yıllık programlar ve icra programları da kurumca her yıl hazırlanır ve bunlar program bütçenin oluşturulmasında temel gösterge olur. 5 yıllık plan hazırlanırken ekonominin ve sosyal faaliyetlerin çeşitli kesimlerine ilişkin ihtisas komisyonları oluşturularak değişik kurumların, özel girişimcilerin, sivil toplum örgütlerinin görüşleri alınır. Tüm bu komisyonların raporları yayımlanarak arşivlenir. Böylece hazırlanan planların toplumsal katılımı sağlanmış olur(Çavdar, 2006:103).

1962'den sonra ilk üç beş yıllık kalkınma planları yatırım politikaları üzerine belirleyici olmuştu. Kamu yatırımları bu planlara göre hazırlanan yıllık planlara uyum göstermek zorundaydı. Ancak özel yatırımlar, çeşitli özendirici ve desteklerden yararlanabilmek için Devlet Planlama Teşkilatı'nın yatırım projelerinin plan hedeflerine uygunluğunu denetleyen diğer kamu kuruluşlarının onayına ihtiyaç duymaktaydılar. Bundan dolayı uzun dönemli kaynak tahsisleri de planlar çerçevesinde belirleniyordu(Boratav, 2003:118).

İktisadi ve sosyal kalkınma planlarının ortaya koyduğu öneriler kamu kesimi için emredici, özel kesim açısından ise yol gösterici niteliktedir. İlk planın hazırlanmasından itibaren Türk ekonomisi "Karma ekonomi düzeni" olarak nitelenmiştir. Bu nitelemenin gerçek anlamı ekonominin serbest piyasa temeline bağlı liberal ekonomi olmasıdır. Bu düzende ekonomik ve sosyal yaşamda eksikliği hissedilen ekonomik faaliyetlerin yarattığı açıkları kapatmak, bu arada tüketim sanayinden ağır sanayiye yönelik sanayileşme atılımını sağlamak kamu girişimlerine bırakılmıştır. Planlama sanayi, ticaret ve tarımın gerektirdiği tüm altyapı yatı-

rımlarını gerçekleştirmek uğraşı içindedir. Gene aynı şekilde özel girişimcilere ucuz hammadde, yarı mamul ürünler (çimento, demir-çelik ürünleri vb. gibi) sağlamak da planlı dönemde kamu kurumlarının sırtına yüklenmiştir. Ucuz demiryolu ve denizyolu ulaşımı, karayollarının hemen hemen bedava özel kesimin hizmetine arz edilmesi bu bağlamda sayabileceklerimiz arasındadır. Özel kesimin finansman gereksinimini de kamu bankaları sağlamıştır. Bu koşullar altında tatminkâr bir kalkınma planının yaşama geçirilmesinden bahsedilemez; buna rağmen, dönemin Yön, Sosyalist Kültür Derneği çalışmalarının da içinde olan bir avuç planlama uzmanı, olanakları dahilinde, kapitalizme hizmet etmeyen bir plan yapmaya çalışmışlardır. Ne var ki liberal ekonominin, sağ eğilimli partilerin hışmına uğramışlar, kösteklenmişler, adeta baskı altında çalışmaya mecbur kalmışlardır(Çavdar, 2006:104).

2.5. Kalkınma Planları

2.5.1. I. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967)

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı kalkınmanın iktisadi ve sosyal yapıda oluşturacağı dönüşümlere olanak tanıyacak çerçevede Birinci Perspektif planının ilk dilimi olup 1963-1967 yıllarını içerecek şekilde hazırlanmıştır. Bu plan döneminde toplumun hayat standardının çok düşük olduğu göz önünde bulundurularak, iktisadi ve sosyal politikalar hayat seviyesini arttırma yönünde belirlenmiştir. Bunun için kişi başına %4'lük bir gelir artışı ile gerekli değişikliklerin sağlanacağı hedeflenmiştir.

Birinci beş yıllık kalkınma planında 15 yılın sonunda beklenen değişimler doğrultusunda hareket edilmiştir. Kalkınma planınca sanayi sektöründe beklenen planlar şunlardı (DPT, 1963:47-75) :

1. Türkiye'nin İhracat politikası bugüne kadar birkaç geleneksel tarım maddesine inhisar eden ihraç mallarımızın çeşitlendirilmesi şeklinde olacaktır. Bu maksatla gelecek on beş yıl süresince mamul maddeler ihracının artmasına katkıda bulunacak yatırımlara öncelik verilecektir. Türkiye'de emeğin bolluğu ileri sanayi ülkelerine kıyasla, emek entansitesi yüksek olan sanayi kollarında yurdumuza nisbî bir avantaj sağlayacaktır.

2. Alınacak tedbirler bilhassa geri kalmış bölgelerde özel sektör tarafından kurulacak tesislerin kuruluş ve imalât maliyetlerini düşürmek yönünde olacaktır. Bu bakımdan bazı az gelişmiş bölgelerde sanayi sitelerinin tesisi ve bu sitelerde kurulacak tesislere ucuz kuruluş yeri, enerji ve kredi ile bazı vergi indirimleri sağlanacaktır.

3. İleri teknoloji ve büyük sermaye gerektiren yeni üretim kollarında teşebbüsler oluşturmak amacıyla, Devletin sanayi kolunda da gelişmeye liderlik etmesi gereklidir.

4. İktisadi Devlet Teşebbüsleri bir müteşebbis gibi davranarak kârlarını düşürmelerine imkan verecek bir fiyat politikası uygulayacaklardır. İktisadi Devlet Teşebbüsleri ancak yeni kurulan bir sanayinin iç piyasada bir süreliğine korunması gerekiyorsa, örneğin işletmenin tam kapasite ile çalışmasına olanak sağlayacak bir talep hacmi henüz teşekkül etmemişse veya sosyal amaçlarla politik isteklerin neticesi olarak bazı tüketici gruplarının korunması gerekiyorsa fiyatlarını maliyetlerden düşük şekilde belirleyebileceklerdir. Bu gibi durumlarda oluşacak işletme açığı bütçeden ayrılacak ödeneklerle kapatılacaktır. Fakat bunun özel teşebbüsle haksız rekabet sonucu vermemesi ilkesi daima göz önünde tutulacaktır.

5. İthal programları, kesimlerin taleplerine göre belirlenecek, kamu ve özel kesimin ithalât talepleri plân hedefleri ve toplum yararı ölçülerine göre değerlendirilecektir. Plân hedeflerine göre ideal ve gelecekte teknik ve malî yapıları bakımından maliyetlerinin azalması tahmin edilen yeni sanayilere uygulanacak olan geçici koruma ve gümrük politikaları özel sektöre ve kamu sektörüne eşit koşullarda uygulanacaktır.

6. Nüfusun çoğalması ve şehirlerde yaşanan yoğunluk, hızla sanayileşme politikasını mecbur kılmaktadır. Bunun gerektirdiği işgücü ve sermaye seferberliğinin, ülkemizde en doğru şekilde bir karma ekonomi sistemiyle sağlanacağı kabul edilmiştir. Bunu toplum yapısı ile ilgili bir temel seçim olarak kabul etmek gerekir.

7. Sosyal güvenlik ihtiyacı, sanayileşme ve şehirleşme hareketi, iş ve işçi meseleleri gibi olaylar nedeniyle önem kazanacaktır. Bu konularda temel tercihlerin açıklık kazanması ve cesaretle uygulanması, ileriki yıllarda sosyal düzen ve refahın toplum tarafından istenen şekilde ve düzeyde olmasına yardımcı olacaktır.

8. Eldeki mevcut tesisler en uygun üretim düzeyinde çalıştırılarak maliyetler azaltılmalıdır. Böylelikle ekonominin ihtiyacı olan mal ve hizmetler

uygun fiyat ve özellikte, yeterli miktarlarda üretilmiş olacaktır. Bunun sonucunda yerli sanayiye, bu arada özel sektöre düşük fiyatlarla ham ve yarı mamul madde verilmesi mamullerin iç ve dış pazarlarda milletlerarası rekabete dayanır hale gelmesi, ithalâtın düşmesi ve ihracatın artması tarım ve diğer sektörlerde verimi artırıcı girdilerin düşük maliyetle üretilebilmesi, nihai tüketim ürünlerinin yurttaşların faydalanmasına daha uygun fiyatla sunulabilmesi sağlanacaktır.

Birinci Plan, yüzde 7'lik bir büyüme hızını hedeflemiştir. Gayri safi milli hasılanın yüzde 7 artırılması için gerekli tasarruf oranı yüzde 18.3 olarak hesaplanmış ve bunun yüzde 14.8'i iç tasarruflarla, yüzde 3.5 dış tasarruflarla finanse edilmesi öngörülmüştür. Plan döneminde üretim hedefleri, tarımda yüzde 25.6, madencilikte yüzde 54.8, imalat sanayinde yüzde 72.8, enerjide yüzde 83.3, ulaştırma sektöründe yüzde 58.1 arasında artış sağlanacağı şeklinde tespit edilmiştir. Bu beş ana sektörün toplam üretim artışı beş yılda yüzde 43.7, yıllık artış hızı ise yüzde 7.5 dur.

1. Beş yıllık kalkınma planına göre üretim hedefleri **Tablo 5.**'de verilmiştir:

Tablo 2.1. I. Beş Yıllık Kalkınma Planı Üretim Hedefleri (1967 Fiyatlarıyla/ Milyon TL)

1967 İNDEKSİ YILLIK					
SEKTÖRLER	1962(1)	1963(2)	1967(3)	1962=100(4)	ARTIŞ %(3)
TARIM	34690.0	36470.0	43560.0	125.6	4.7
MADENCİLİK	2341.4	2583.9	3577.4	152.8	8.7
İMALAT SANAYİ	18203.5	20867.1	31462.1	172.8	11.5
ENERJİ	648.0	729.1	1187.7	183.3	12.8
ULAŞTIRMA	3378.3	3744.9	5340.2	158.1	9.6
TOPLAM	59261.1	64375.0	85127.4	143.7	7.5

Kaynak: Türkiye Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, I. Beş yıllık kalkınma planı, Ocak 1963,s.140

2.5.2. II. Beş Yıllık Kalkınma Planı

İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, hızlı bir ekonomik kalkınma ile birlikte, ekonomide önemli bir takım yapısal değişikliği de içermektedir. 1968-1972 yıllarında sanayi sektörü ekonominin en hızlı aşama kaydeden sektörü olacak ve

gayri safi yurtiçi hasıla içerisindeki payı 1967 yılında yüzde 16.3'ten 1972 yılında yüzde 20.5'e yükseltilecektir. Diğer yandan sanayi dışı sektörlerin hepsi yılda ortalama olarak yüzde 5.4 oranında gelişme kaydederken, gayri safi milli hasıla içindeki payları yüzde 83.7'den yüzde 79.5'e inecektir. Yatırım harcamalarında özel yatırıma daha fazla önem verilmesi amaçlanmıştır. Plan dönemi içerisinde yapılacak yatırım miktarında özel sektörün payı yüzde 50 civarında olacak şekilde planlanmıştır. Birinci Planda hedeflenen sosyal reformlara ağırlık verilmesine karşı, İkinci Planda daha çok iktisadi yapı değişikliğine ve özel sektöre ağırlık veren politikalar ele alınmıştır. Karma ekonomi sistemi içerisinde özel sektörün gün gittikçe artan payı, planın yol gösterici, özendirici yönde hazırlandığını göstermektedir. Bunlara ilave olarak, İkinci Planda birincisine göre devletçi politikalara daha az ağırlık verilmiştir.

II. Kalkınma planına göre sanayi sektöründe beklenen planlar şunlardı (DPT, 1968:47-75) :

1. 1968 - 1972 yılları arasında üstte ifade edilen iki temel hedefe ulaşırken fiyatlar genel seviyesinde istikrarın bozulmaması ve ekonomide enflasyonist veya deflasyonist eğilimlerin belirmemesine özel bir dikkat gösterilecektir. Ayrıca İkinci Beş Yıllık Plan döneminde, GSMH'de, yılda ortalama yüzde 7 gelişme hızı sağlanırken, uygulanacak gelişme stratejisi ve sanayi sektörünün ekonominin sürükleyici niteliğini kazanması ve tarımsal üretimin hava şartlarına bağıllılığının azaltılması da genel ilkeler olarak kabul edilmiştir.

2. İhracat İkinci Beş Yıllık Plan döneminde yüzde 41,2 veya yılda ortalama yüzde 7,2 artacak olan ihracatın tarımsal karakterini korumakta devam etmesine rağmen kurulması planlanmış bulunan sanayilerin gelişmesi ve alınacak teşvik tedbirleri sonucunda dönem sonlarına doğru yapısında belirli değişiklik meydana geleceği ve toplam içerisinde mamul madde ihracatının payı yüzde 17,8 den 1972 de yüzde 27,3 e yükseleceği öngörülmektedir. Madencilik ve taşocakçılığı ürünleri ihracatı beş yılda yüzde 50.7 kadar artacaktır. Buna karşılık daha çok dış talep yönünden sınırlı olan tarımsal ürün ihracatının sarf edilecek gayretlere rağmen ancak yüzde 22,9 kadar artırılabilmesi tahmin edilmektedir.

3. İkinci Beş Yıllık Plan döneminde imalât sektörü gelişiminin uzun vadede esas olarak özel sektöre bırakılmasını sağlayıcı bir politika izlenecektir.

Kamu kesimi başlamış bulunduğu yatırımları tamamlayacak, elindeki üretim kapasitelerini ekonomik olmak niteliklerini korumak için artıracak ve daha verimli kullanacaktır. Ayrıca ekonominin hızla gelişmesi için gerekli olan ve özel sektörün kullanılacak teşvik araçlarına rağmen giremediği güç gelişen veya ekonomide dar boğazlar yaratan sanayi alanlarına etken bir müteşebbis olarak girecektir. Bunun yanında kamunun yeniden girdiği sanayi alanlarında özel teşebbüsün katkısını sağlamak için karma teşebbüsler tercih edilecektir.

4. Sosyal güvenlik sistemini daha yaygın bir hale getirmek amacıyla küçük sanatkar ve esnafın da bu düzen içerisine alınması sonucunda kamu fonlarının artması ile, küçük sanayinin daha fazla desteklenmesi mümkün olacaktır.

5. İkinci Beş Yıllık Plan döneminde sanayinin teşvikinde selektif kredi politikasından geniş ölçüde yararlanılacaktır. Selektif kredi politikasından yararlanacak sanayi senetlerine Merkez Bankasınca özel reeskont haddi uygulanacaktır. Kredi müesseselerinde selektif kredi politikasıyla ilgili özel fonlar tesis olunacak, uygun nitelikteki sınai kuruluşlar ve yatırımcılar bu fonlardan yararlanacaklardır. Sanayinin gelişmesi uygun görülen bölgelerdeki yatırımlara, daha geniş ölçüde, benzer avantajlar tanınacaktır.

6. Sanayi Ürünleri ihracatını teşvik ve hızlandırmak üzere bu amaca yönelecek sanayiler geliştirilecek veya gelişmesi teşvik edilecektir.

Tablo2.2 . II. Beş Yıllık Kalkınma Planına Göre 1967 - 1972 İhracat hedefleri (Milyon Dolar)

	1967	1968	1969	1970	1971	1972
SANAYİ ÜRÜNLERİ	90.7	100.0	114.0	133.0	160.0	196.9
a.GIDA-İÇKİ SANAYİ	44.3	45.0	43.0	45.0	44.0	41.4
b.DOKUMA SANAYİ	7.5	13.0	20.0	27.0	33.7	38.9
c.ORMAN ÜRÜNLERİ SANAYİ	1.1	1.4	2.0	2.9	4.3	5.6
d.DERİ-KÖSELİ İŞLEME SANAYİ	0.2	0.7	2.0	4.0	6.3	8.9
e.KİMYA SANAYİ	3.9	5.5	8.0	10.0	11.2	12.2
f.ÇİMENTO SANAYİ	-	-	-	-	1.5	2.8
g.CAM-SERAMİK SANAYİ	2.7	3.3	3.9	4.5	5.1	5.9
h.DEMİRDEN BAŞKA METALLER	22.2	21.0	22.0	22.0	30.8	53.4

Kaynak: Türkiye Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, II. Beş yıllık kalkınma planı, Ocak 1967,s.110

İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda dış ticaret politikasında, kaynaklar genel olarak ihracata yönelik faaliyetlere yöneltilmiş, ihracat yapabilen sanayilerin

geliştirilerek tabii kaynaklara dayalı dallarda ithal ikamesine önem verilmiştir. Döviz olanaklarının düşmemesi için lüks tüketim malları ithalatının mümkün oldukça yapılmaması gerekmektedir. Planda sanayi malları ihracatının artırılması hedeflenmiştir. Bununla birlikte ihracata dönük sanayileşmenin ve işlenmiş tarım ürünleri ihracatının hedeflendiği görülmektedir. Yeni kurulan sanayilerin korunması için ithal sınırlamaları ve korumacılık politikalarının uygulanması ve ithal ikamesi ile döviz tasarrufu sağlanması hedeflenmiştir.

Sanayileşmeye öncelik tanıyan İkinci planda imalat sanayinin gelişmesine birinci derecede öncelik verilmiştir. 1967-1972 yılları arasında planlanan 43.3 milyar liralık gayri safi milli hasıla artışının yüzde 38.6'ı imalat sanayinden sağlanmıştır. Bu sektörde sağlanan gelişmeler Üçüncü Plan döneminde sanayileşmenin geliştirilmesine olanak sağlayacak şekilde hedeflenmiştir.

2.5.3. III. Beş Yıllık Kalkınma Planı

Üçüncü Kalkınma Planı, oluşan yeni durumlar ve Türkiye'nin AET'ye üye olma durumu göz önünde bulundurularak yirmi iki yıllık İkinci Perspektif Planının birinci dilimi olarak hazırlanmış ve ekonominin daha sağlam işlemesi, sosyal dengenin kurulması amacıyla yeni bir ekonomik rejim ve kalkınma stratejisine göre hazırlanmıştır. Bu yeni ekonomik rejimde, karma ekonomi çerçevesinde sosyal reformlara, sosyal adalete ve devletin ekonomiye müdahalesine ve denetimine yeniden ağırlık verilmiştir(Hiç, 1990:123).

Üçüncü Plan, geçmiş dönemdeki plan uygulamaları sonuçlarına göre ve gelecekteki muhtemel gelişmeler esas alınarak hazırlanmıştı. Birinci ve İkinci kalkınma planlarının uygulanması sonucu sağlanan gelişmelere rağmen, Türkiye'nin yetişmek istediği ülkelerle karşılaştırıldığı zaman, ekonomisinin henüz yeterli bir gelişmişlik düzeyine ulaşmadığı ortaya çıkmaktaydı. Bunun nedeni olarak Türk toplumunun karşılaştığı temel problemlerin kısa vadede çözümlenebilir nitelikte olmamasıydı. Yirmi iki yıllık perspektif planının birinci dilimi olarak hazırlanan Üçüncü Kalkınma Planı bu çözümleri sağlayacak şekilde hazırlanmıştı. Karşılaşılan problemlerin çözümü için uzun dönemli amaçlar;

1. Hayat seviyesinin yükseltilmesi,
2. Sanayileşme,
3. Dış kaynaklara bağıllığın azaltılması,
4. istihdam probleminin çözümlenmesi,
5. Gelir dağılımının iyileştirilmesi,

şeklinde benimsenmiştir.

III. Kalkınma planına göre sanayi sektöründe beklene planlar şunlardır (DPT, 1973:47-75):

1. Türk toplumunun yaşama düzeyini hızla yükseltecek bir ekonomik büyüme, sanayinin milli gelire gittikçe artan oranda katkıda bulunmasını gerektirmektedir. Yasama düzeyinin yükselmesi ile doğacak, olan sınai ürün taleplerinin karşılanması, dış ticaretle ilgili sorunları çözümlenecek ölçüde ihracat ve ithal ikamesi yapılabilmesi, istihdam olanaklarının kararlı ve sürekli olarak artırılması, tarafında modernleşmenin hızlandırılması, kırsal-kent arasında gelir bölüşümünün iyileştirilmesi, toplumun bütün kesimlerinin verimliliğinin artırılması, kısaca kalkınma, ancak sanayileşme ile gerçekleştirilebilir.

2. Sanayileşmeyi zorunlu kılan diğer bir etken de Türkiye'nin sanayileşmiş ülkelerden oluşan Avrupa Ekonomik Topluluğu'na katılma yolunda yaptığı siyasal tercihtir. Bu tercih, Türkiye'nin Avrupa Ekonomik Topluluğu içinde ekonomik, sosyal ve kültürel varlığını geliştirerek, devam ettirebilmesi için Topluluk ile gümrük birliğinin gerçekleşeceği 1995 yılına kadar sanayini sağlam bir temele dayandırmasını; modern teknolojileri etkin bir şekilde kullanma yanında, bazı üretim dallarında yeni teknolojiler geliştirebilecek bir bilimsel ve teknik yaratıcılık aşamasına erişmesini zorunlu kılmaktadır. Bu nedenle «sanayileşme» deyimini, bileşimi ne olursa olsun, sadece sınai hâsılının artması anlamında değildir. Sanayileşme amacı daha çok bu tüketim malları sanayine dönük, nispeten geri üretim teknolojileri kullanan genellikle küçük üretim birimlerinden kurulu Türk sanayinde yapısal bir değişikliği ifade etmektedir. Bu yapısal değişiklik, ileriye ve geriye besleme etkisi güçlü ara malı sanayileri ile teknoloji üretiminde itici ve özendirici bir

niteliği olan, aynı zamanda dış kaynaklara bağıllığı hafifleten yatırım malı ve mühendislik sanayilerine ağırlık verilerek, bu dallardaki üretimin toplam sanayi üretimi içindeki payının artması ve bunların dış rekabete olanak verecek niteliklerde kurulup geliştirilmeleri ile sağlanacaktır. Kalkınmanın geleneksel üretim sektörlerinden 'modern sektörler ve özellikle sanayiye geçiş süreci olduğu, Birinci ve ikinci Beş Yıllık Planlarda da ifade edilmiştir. 'Planlı Dönemde Kalkınma' kesiminde belirtilen gelişmelerden ve verilen göstergelerden anlaşılacağı gibi, Planlı dönemde sanayi tesisleri, alt yapı, vasıflı işgücü ve teşebbüs faktörleri açısından belli bir birikim sağlamıştır.

3. İstihdam sorununu kısa dönemde tüm üretken sektörlerde emek-yoğun teknolojilere yönelerek, ya da işsizlik sigortası sistemini kurup yaygınlaştırarak çözümlenmeye çalışmak sanayileşerek kalkınma amacı ile çelişebileceği gibi, uzun dönemde istihdamı yeterince artırma olanağını da ortadan kaldıran bir tutum olacaktır. Bu nedenle istihdam sorununun kesin çözümü, hızlı bir sanayileşmenin gerçekleştirilmesinde aranmalıdır. Hızlı bir kalkınma ve sanayileşme çabası bile istihdam sorununu ancak 1990'larda çözebilecektir. Dolayısıyla, Üçüncü, Dördüncü ve Beşinci Plan dönemlerinde istihdam baskısını azaltmak için uluslararası rekabete konu olmayan inşaat ve hizmet sektörlerinde Plan hedeflerini zaman yönünden aksatmamak şartı ile emek-yoğun tekniklerini kullanılması gerekmektedir.

4. Perspektif dönem sonu için hedef alınan gelir düzeyine ve ekonomik yapıya ulaşabilmek için Türkiye'nin ilk iki Plan döneminde gerçekleştirdiğinden daha hızlı ve güçlü 'bir sanayileşmeyi başarması gerekmektedir. Bu ise, kaynakların bu alanda daha da yoğunlaştırılmasını ve bu kaynakların güçlü 'bir sanayi hızla oluşturacak biçimde kullanılmasını zorunlu kılmaktadır.

5. Tasarruflar, bu ölçüde artırılmadığı ve büyüme hızı hedefi, 1962 - 1972 döneminde gerçekleşen yüzde 6.9'luk hız dolayında tutulduğu takdirde, 1987 de erişilebilecek fert başına gelir düzeyinin hedef alınan 860 \$ yerine 680 \$, 1995 de erişilecek gelir düzeyinin de hedef alınan 1500 \$ yerine 970 \$ olabileceği hesaplanmaktadır. Böyle bir gelişme temposu ile Türkiye'nin', sanayileşme, istihdam, dengeli yöresel yerleşme ve şehirleşme sorunlarını çözemeyeceği açıktır. Kaldı ki, fiziksel üretime ayrılacak kaynakların sosyal ve demografik baskılar sonucu olarak kısıtlanması ile geçmiş planlı dönemde gerçekleştirilen büyüme hızına ulaşma olanağı bile ortadan kalkabilir.

Tablo 2.3. III. Beş Yıllık Kalkınma Planı Dahilinde Hedeflenen Üretim Hedefleri (1973 -1978)
(Milyar TL)

	1972	1977	1987
Sanayi	121,9	213,7	606,7
Madencilik	4,5	9,2	28,0
İmalat Sanayi	113,5	197,4	557,5
Enerji	3,9	7.1	21.2

Kaynak : Türkiye Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, III. Beş yıllık kalkınma planı, Ocak 1973,s.138

2.5.4. IV. Beş Yıllık Kalkınma Planı

IV. BYKP ekonomik ve siyasal bunalım dönemine denk geldiği için bir yıl gecikme ile uygulamaya konulmuştur. 1974 yılından sonra Ham petrol fiyatlarının devamlı yükselmesi ve Türkiye'nin ekonomik ilişki içinde bulunduğu ülkelerde işsizlik ve enflasyonun yaşanması Türkiye'nin dış ödemeler dengesinin bozulmasına neden olmuştur. İthalatın artmasına karşın ihracat sınırlı kalmıştır. Sınai üretimin yapısı, sınai ürünlerin ihracatına imkan tanımamakta, buna karşılık, sanayi üretimi için giderek artan oranda ithalata gerek duyulmaktadır. Bu durum karşısında, hızla fiyat artışı yaşanmış ve 1978 sonunda yüzde 52.4'e ulaşmasına neden olmuştur.

Üçüncü Plan döneminde fiyat artışları önceki yıllara nazaran yükselmiş ve bu yükselme eğilimi devamlılık kazanmıştır. Dördüncü Kalkınma Planı fiyat artışlarını düşürmeyi ve enflasyonist eğilimlerin hafifletilerek iktisadi bunalımdan çıkmayı amaçlamıştır

Plan hedeflerini gerçekleştirmek amacıyla yapılacak yatırım miktarında kamu yatırımlarının payı özel sektör yatırım oranından daha fazladır. Bu açıdan bakıldığında Dördüncü Kalkınma Planı İkinci Kalkınma Planına göre kamu yatırımlarına daha fazla önem vermiştir. Böylelikle devletçi yönüyle daha fazla Birinci Plana yaklaşmıştır. Üçüncü Plan devresinde oluşan enerji darboğazı

sorununun giderilmesi amacıyla, Dördüncü Planda enerji ve madencilik sektöründe büyük yatırım hamlelerinin yapılması amaçlanmıştır.

Kalkınma planına göre sanayi sektöründe beklenen planlar şunlardır (DPT, 1973:47-75):

1. Devlet Sanayi ve işçi Yatırım Bankası (DESİYAB) sanayiın yurt düzeyinde çok ortaklı şirketler aracılığıyla yaygınlaştırılarak yöreler ve gelir grupları arasındaki dengesizliklerin giderilmesinde ayrıca yurt dışında çalışan yurttaşların tasarruflarını yurt içinde değerlendirmede araç olarak kullanılacaktır. DESİYAB, Planda ve yıllık programlarda verilen hedeflere uygun ve kârlı yatırım alanlarını saptayıp projelendirerek ve yönetici yetiştirmede gerekli hizmetleri yaparak çok ortaklı şirketlerle yurt dışında çalışan işçilere öncü ve yol gösterici olacak, bu şirketlerin finansman gereksinimlerine, sermayelerine katılma ya da kredilendirme yoluyla katkıda bulunacaktır. DESİYAB'ın yönetiminde işçilerin etkinliği artırılabilecektir.

Tablo 2.4. IV. Beş Yıllık Kalkınma Planı Dahilinde Hedeflenen Üretim Hedefleri (1978 - 1983) (Milyar TL)

İMALAT SANAYİ SEKTÖRLERİ	DIŞSATIM		DIŞALIM	
	1978	1983	1978	1983
İMALAT SANAYİ TOPLAMI	32.471,0	101.222,6	80.042,1	119.889,3
Gıda Sanayi	11.494,0	21.671,8	1.541,0	2.963,6
İçki Sanayi	235,6	650,0	32,1	4,7
Tütün Mamulleri Sanayi	6.038,8	8.000,0	-	-
Dokuma ve Giyim Eşyası Sanayi	6.501,0	19.002,3	1.000,0	1.500,0
Orman Ürünleri İşletme Sanayi	60,0	600,0	10,0	30,0
Kağıt Sanayi	-	252,5	1.487,7	378,4
Basım Sanayi	9,1	28,0	154,0	190,0
Deri ve Deri Mamulleri Sanayi	1.534,7	7.426,0	47,6	206,0
Lastik Sanayi	1,0	1.539,0	575,5	-
Plastik İşleme Sanayi	60,0	300,0	30,0	150,0
Kimya Sanayi	732,2	5.101,0	9.844,7	19.201,0
Petro- Kimya Sanayi	778,4	3.586,7	5.213,9	3.417,6
Petrol Ürünleri Sanayi	1.204,0	4.838,6	7.785,5	2.168,3
Gübre Sanayi	-	-	5.404,9	9.317,1
Çimento Sanayi	601,3	1.922,0	-	-
Pişmiş Kilden ve Çimentodan Ger. San.	16,9	850,0	229,7	98,6
Cam Sanayi	630,8	2.405,2	100,5	12,1
Seramik Sanayi	86,5	382,0	86,8	28,8
Demir Çelik Sanayi	490,3	5.615,8	9.164,0	7.545,0

Demir Dışı Metaller Sanayi	747,0	2.533,2	1.965,0	5.554,6
Madeni Eşya Sanayi	266,0	1.500,0	3.376,0	7.000,0
Makine İmalat Sanayi	375,0	3.193,0	14.900,0	33.350,0
Tarım, Aletleri ve Makineleri Sanayi	15,0	2.305,0	2.800,0	2.100,0
Elektrik Makine ve Gereçleri Sanayi	26,0	335,0	3.500,0	6.050,0
Elektronik Sanayi	75,0	550,0	2.500,0	4.200,0
Karayolları Taşıtları İmalat Sanayi	247,0	4.602,0	5.681,0	9.010,0
Demiryolları Taşıtları İmalat Sanayi	104,5	1.069,5	700,0	1.500,0
Gemi İnşa Sanayi	127,1	700,0	463,6	675,0
Uçak Sanayi	2,8	50,0	390,6	98,0
Ölçü Aletleri Sanayi	11,0	214,0	1.057,0	3.140,0

Kaynak: Türkiye Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, IV. Beş yıllık kalkınma planı, Ocak 1983

2. Türkiye'nin IV. Plan döneminde üreteceği ürünler ve gerçekleştireceği yatırımların bunların teknolojileri açısından incelemeler yapılacak ve Türkiye'nin çeşitli ülkelerle sanayi işbirliği olanakları araştırılacaktır. Türkiye'nin yararlarını en üst düzeye çıkarabilmek için çeşitli ülkelerin Türkiye ile belirli bir alandaki işbirliği konusunda eşit yarışma koşullarına sahip olması gerçekleştirilecektir.

3. Dünya pazarlarında rahatça alıcı bulan ürünler dışındaki tarım ve özellikle sanayi ürünleri dışsatımı için uzun dönemli ticaret anlaşmaları yapılmasına gidilecektir. Bu anlaşmalarla ekonominin temel girdilerinin uzun dönemli olarak, karşılığında döviz ödenmeden sağlanmasına çalışılacaktır.

4. Mevcut ve potansiyel dışsatım mallarının, özellikle sanayi ürünlerinin yurt dışında tanıtılmasını sağlamak üzere her türlü araçtan, özellikle fuar ve sergilerden yararlanılacak; bazı ürünlerin dış alıcılara kararlı düzeyde arzını sağlamak üzere yurt dışında depolama olanakları geliştirilecektir.

5. Türkiye, bu dönemde, Türkiye - AET ilişkilerinde görülen ve yeni üyelerin katılmasıyla daha da artacak olan taviz aşınmasının - giderilmesine, tarım ve sanayi ürünlerinde Türkiye'ye tanınacak tavizlerin üye olmayan diğer ülkelere oranla daha yüksek olmasına ve öyle kalmasına, sanayi ürünleri dışsatımına Topluluk tarafından engel çıkarılmayacağına ilişkin güvence sağlanmasına çaba gösterecektir. Ayrıca, AET'nin Türkiye'ye istihdam konusunda yardımcı olmasına, Türk işçilerinin Türkiye'de yapacakları yatırımlarda çalıştıkları ülkelerdeki kredi olanaklarından yararlanmalarına, belirli durumlarda Türk işçilerinin sosyal haklarının Türkiye'ye aktarılmasına, mali yardım uygulamasının etkinlik ve hız kazanmasına çalışılacaktır. IV. Plan ilkeleri ve politikaları çerçevesinde, üçüncü ülkelere yönelik ya da onlarla birlikte Türkiye'de ortak yatırımlar yapılmasına gidilecektir.

İzlenecek politikalar DBYKP'na çok yönlü bir nitelik taşımaktadır. Fakat, sorunların belirtilmesinde elde edilen başarı, çözüm önerilerinin oluşturulmasında gösterilememektedir. DBYKP'nın en önemli yönü ise, demokratikleşme sürecini ekonomik gelişmeyle birlikte yürütmeyi hedeflemesidir.

2.6. İthal İkameci Sanayileşme Stratejisi

İthal ikamesi; yerli sanayinin geliştirilmesi amacıyla, dışarıdan ithal edilen bir malın ülke içinde üretilmesi, böylelikle de döviz tasarrufu sağlanması olarak tanımlanabilmektedir. Sanayileşmekte olan ülkelerde milli sanayinin tabanının ithal ikamesi politikalarla oluşturulduğu söylenebilir (Berksoy, 1982,214). 1929 bunalımı sonrasında tüm dünyada dış ticaret hacmi azalmış ve sanayileşmekte olan ülkeler iktisadi politikalarını ithal ikamesi şeklinde sürdürmüşlerdir.

İthal ikamesi politikalarla, ilk olarak ülke içinde üretilme olanağına sahip nihaî tüketim mallarını ardından da teknik bilgi ve altyapı gelişme kaydettikçe yatırım ve ara malları üretmeye yönelmesi esas alınmıştır. İthal ikamesine yönelik politikalarda en büyük problem, ikamenin hangi sektörlerde gerçekleştirileceğidir (Alpar, 1982:85). Ülkenin içinde bulunduğu üretim teknolojisi basit olan ve hammadde imkanları doğrultusunda hedeflenen öncelikli olarak şeker, tekstil, çimento gibi alt sektörlerdir.

İthal ikamesine dayalı sanayileşme politikaları uygulanırken, sektörler arası ayrıma gidilmemesi ve ihracata verilen desteğin yetersiz kalması sebebiyle plan hedeflerinin gerçekleşebilmesi daha çok dış kaynak sağlanabilmesine bağlı kalmıştır (Seyidoğlu, 1982:74). Özellikle üç temel tüketim malı olan; pamuklu dokuma, yünlü dokuma ve şeker üretiminde önemli miktarlarda artış sağlanmaktadır. Yeni kurulan demir-çelik, kağıt, cam ürünleri fabrikalarının üretim kapasitelerinin yükselmesiyle bu mallarda da ithal ikamesine gidilmiştir (Tezel, 1994:285). İthal ikamesi ile birlikte ülke içerisinde üretilebilecek ithal malların üretimine kota ve yasaklar da getirilmiştir.

Önceleri ithal ikamesine yönelik politikalarla ekonomide iyileşme sağlanabilirken sonraları gelir kaybı yaşanmasına sebep olmuştur. Sadece bu malların üretimine yönelik olarak uygulanan vergi politikaları ve teşvikler sonraları gelirden bir azalış olmasına neden olmuştur. İlerleyen zaman içerisinde aslında İthal ikameci politikaların döviz tasarrufu sağladığı iddiasının gerçekleşmediği anlaşılmıştır. Çünkü ithal edilebilecek malların ithal edilmeyip hammaddenin dışarıdan edinilip ülke içinde üretim yapılması daha çok döviz kaybına neden olmuştur.

İthal ikamesi sanayileşme stratejisinin piyasa yapısı ve ekonomideki etkileri genel anlamda beş başlık altında toplanabilir(Seyidoğlu, 1994:76):

1.Kaynak Kullanımında Etkinsizlik: İthal ikamesinde yüksek koruma oranlarıyla çalışan endüstrilerdeki ürünler fiyatlar yönüyle dünya fiyatlarından yüksek kalite yönüyle ise düşüktür. Bu durum tüketici refahını olumsuz yönde etkilemekle birlikte ihracata caydırıcı etki yapar ve döviz geliri düşer. Ayrıca aşırı korumacılık ve sermaye yoğun tekniklerin kullanımıyla uzun vadede kar maksimizasyonu, firmalarda monopolleşme eğilimi yaratır ve yerli sanayide Ar-Ge yatırımlarına engel olur. Sonuç olarak kaynak dağılımındaki etkinlik zarar görür ve sanayileşme ile büyüme süreci bozulur.

2.Dışa Bağımlılık: İthal ikamesi tahmin edilenin aksine ulusal ekonominin dışa bağımlılığını artırır. Uygulanan politikalar ithalatı düşürmekten ziyade, ithalatın kompozisyonunu değiştirir. Nihai malların ithalatı azalırken, teknolojiyle beraber ara malların ve yatırım mallarının ithalatı artış gösterir. İkinci aşamada ise ara ve yatırım mallarının ülkede üretilmesi için gerekli makine, donanım ve hammaddeler ithal edildiğinden dışa bağımlılıkla beraber tüketim mallarında montaj geride bırakıldığı için de birim üretimde yerli payı yükselmekte, teknoloji karmaşıklaşmaktadır. Ayrıca ülkenin kaynak dağılımından bağımsız sermaye yoğun teknoloji kullanmak da ülkeyi daha fazla yabancı girdi kullanmaya ve daha fazla altyapı yatırımı yapmaya mecbur bırakmaktadır.

3. İhracat Yapısında Çarpıklık: İç piyasaya yönelik bir sanayileşme stratejisi olan ithal ikame, ikameci sektörlere ihracatçı sektörler karşısında avantaj sağlar. Uygulanan aşırı değerli ulusal para politikaları ihracatçılara zarar verdiği için ekonomideki etkinlik ve verimlilik azalır, maliyetler ve fiyatlar yükselir, dış piyasalarda rekabet güçleşir.

4.Dış Borç ve Döviz Sıkıntısı: Aşırı değerli ulusal para politikası ve korumacılık ihracat gelirlerini düşürürken, üretime devam edebilmek için ithal girdi kullanmak zorunda olan az gelişmiş ülkeler ve gelişmekte olan ülkeler döviz darboğazına girerler. Artan dışa bağımlılık ve ihracatın gerilemesi ödemeler bilançosunda ciddi açıklar oluşturur. Açıkların kapatılması için ülke dış kaynak aramak mecburiyetinde kalır. Sürekli artan dış borçlar sebebiyle ülke daha da zora sürüklenir.

5.Sanayi Yapısında Değişim: İkinci aşamaya geçen az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler ara ve yatırım mallarının üretimi için teknoloji ithal etmek zorunda kalırlar. Fakat gelişmiş ülkelere ithal edilen üretim şekli, teknolojisi tam anlamıyla gelişmemiş ülkenin faktör donanımına uygun değildir. Hatta sanayileşme sürecinde farklı sermaye yoğunluğunda verimli olabilen farklı teknolojilerden yani teknik olarak esnek endüstrilerden ziyade tek bir teknolojiye yüz yüze kalınmaktadır. Sermaye yoğun ve emek tasarrufuna yönelik yöntemler ile modern teknoloji ürünlerine yönelik yatırımlar sermaye/işgücü oranını yükseltirken istihdamı düşürür. Bu durum ise işsizlikle mücadele etmeyi zorlaştırır.

2.7. 1974 Petrol Krizi ve Ekonomiye Yansımaları

1974 yılında dünya piyasalarında petrol fiyatlarının yükselmesi, petrol krizini meydana getirmiştir. Petrol fiyatlarının ani yükselişi dünya ekonomilerini olumsuz etkilemiştir. Ham petrol fiyatlarının dünyada üç misli arttığı bu dönemde, Türkiye’de petrol türevlerinin fiyatları az miktarda değiştirilmiştir. İthal edilen sanayi ürünlerinin fiyatları petrol fiyatlarındaki artışlar sebebiyle hızla yukarıya doğru tırmanmıştır. Bu dönemdeki hükümetlerde düşük faizli krediyi oldukça bonkör olarak kullandıklarından dış borç birikmiştir.

Petrol fiyatlarındaki bu sıçrama ile dünya ekonomisi durgunluğa sürüklenmiş, ancak Türkiye sürekli seçim ortamı içinde, kısa dönemli borçlanma kanallarını sonuna kadar zorlayarak ve ithalat ve milli gelirdeki artışı, sürekli devam ettirerek bu krize tepki vermiştir. 1974-75 yıllarında planlı ve rasyonel anti-kriz tedbirleriyle hafif geçirilebilecek kriz, üç yıl gecikmeyle çok şiddetli gelmiştir(Boratav, 2003:140).

2.8. Yeniden Yapılanmada 1980'den Günümüze Sanayileşme

1980 yılı Türk ekonomisi açısından çok önemli bir dönüm noktasını oluşturmaktadır. 24 Ocak kararları Türkiye ekonomisinde yapısal dönüşümü getirmiştir.

24 Ocak Kararlarının amacı ülke ekonomisinin serbest piyasa kurallarına göre çalışmasını sağlamaktır. Dünya ekonomisi ile entegre olabilmek için Türkiye “ihracata dayalı sanayileşme” stratejisini benimsemiştir. İhracat önem kazanmış ve ihracatçının saygınlığı artmıştır.

(http://www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/IHR/Turkiye_ihr_gelisimi.doc, Erişim)

Dış desteği arkasına alan Özal, radikal bir ekonomik program hazırlayarak yaşama geçirdi. Bu programın temel esasları şöyle sıralanabilir(Çavdar, 2006:117):

1. Türk parasının değerini dolara (yani dış paralara) göre büyük ölçüde düşürdükten (yani devalüe ettikten) sonra kontrollü biçimde dalgalanmaya bırakmak. Nitekim ilk anda doların değeri 76 TL olarak ilan edildi. Bu % 100'ün üstünde bir devalüasyon kararı demektir. Çünkü o günlerde doların resmi kuru 35 TL dolayında, Tahtakale'deki karaborsa değeri ise 53 TL civarındaydı,
2. Ekonomide kamu kesiminin ağırlığının azaltılması ve KİT açıklarının sürekli zamlarla karşılanması,
3. İthalatın tamamıyla serbestleştirilmesi, ihracatın kredi ve sürekli devalüasyonlarla desteklenmesi
4. Faiz oranlarının yükseltilmesi, daha sonra dövizde olduğu gibi serbest

bırakılması

5. Sadece dövizin değil, diğer fiyatların oluşumunun da piyasaya, arz ve talep güçlerine bırakılması, kamu sübvansiyonlarının kaldırılması
6. Ücretlerin ve tarım ürünlerine verilen taban fiyatlarının enflasyonun gerisinde kalacak şekilde saptanması.

2.8.1.Finansal Liberalleşme ve Türkiye Ekonomisine Yansımaları

Türkiye'nin dış ticaret yapısı incelendiğinde 1980 yılından önce korumacı ve ithal ikameci politikaların sergilendiği görülmektedir. 1980 yılından sonra ise dış ticarete dışa açık liberal bir politika benimsenmiş ve ekonomik gelişme politikası ihracat temelli büyüme olarak sürdürülmüştür. Türkiye'de ihracatı geliştirici ve teşvik edici politikalara önem verilmiştir. Bunun için parasal teşviklerden, ihracat kredilerinden, yatırım teşvik tedbirlerinden faydalanılmıştır. İthalat kuralları ve miktar kısıtlamaları da kaldırılmıştır. Devlet müdahaleleri en düşük seviyeye indirilmiştir. Bu politikalar, İhracat Rejim Kararları ile düzenlenmekte olup Bu kararlarla; ihracatın desteklenmesi, yasaklanması, izne bağlanması ve ihracat şekilleri gibi konuların kapsamı belirlenmektedir. Bu politikalarda özellikle sanayi ürünlerine yoğunlaşmaktadır. İthalat ise 1980'de hazırlanan ithalat rejimi ile daha liberal bir hale getirilmiştir (Seyitoğlu, 1998:72).

Bu dönemde yaşananlar kısaca şöyle özetlenebilir:

(http://www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/IHR/Turkiye_ihr_gelisimi.doc)

1. Bu dönemde, ihracatlardaki bürokratik sorunlar büyük oranda azaltılmıştır. 1990 yılında Kambiyo Rejimi daha da liberal hale getirilerek Türk Lirası'nın konvertibilite özellikleri güçlendirilmiştir. ve 32 sayılı Karar'da yapılan değişiklikle, TL ile ihracat ve ithalat serbest Hale gelmiştir.
2. “Dış Ticaret Sermaye Şirketi” (DTSS) modeli bu dönemde, teşvik edilmiştir. Şirketlerin pazar bulma, dış ticaret işlemlerini yürütme, tanıtım gibi faaliyetleri gerçekleştirebilmeleri düşünülmüştür.

3. 24 Ocak 1980'de yapılan devalüasyonla TL'nin değeri ABD Doları karşısında yüzde 49 oranında düşürülmüştür. İç talep azaltılarak ihracatın artırılması amaçlanmıştır.
4. 1983 yılından sonra dış ticaret rejiminin liberalleştirilmesi hızla sürdürülmüş, ithalatta pozitif listeden, negatif listeye geçilmiştir.
5. İhracat serbestisi prensibi getirilerek İhracat Rejiminde zaman içinde yapılan değişiklik ve düzenlemelerle, tescil, lisans ve ruhsat uygulamaları yürürlükten kaldırılmıştır.
6. İhracatı artırmak için hukuki düzenlemeler yapılmış ve bazı teşvikler sağlanmıştır. Bunlar arasında Kaynak Kullanımı Destekleme Fonu ve Destekleme Fiyat İstikrarı Fonu'ndan sağlanan finansman desteği sayılabilir.
7. Türkiye'nin ihracata yönelik stratejisini desteklemek ve Türk ihracatçılarının dış pazarlarda rekabet gücünü yükseltmek için 1987 yılında Türk Eximbank kurulmuştur.

2.8.2. İhracata Dayalı Sanayileşme Stratejisi

Toplam ihracat rejimi içinde sanayi mallarının ihracat oranını artıran uygulamalara ihracata dayalı sanayileşme politikası denmektedir(Kazgan, 1985,90).

24 Ocak kararları çerçevesinde İthalat ve ihracat rejiminin serbestleşmesi ile İthalattaki damga resimleri ile teminatlar, önemli ölçüde indirilmiştir. İthalatı yasaklayan yaklaşım yerine yerli malını koruyucu fonlar oluşturulmuş, ithali izne bağlı malların sayısı büyük ölçüde azaltılarak liberasyon uygulamasına geçilmiştir.

24 Ocak Kararlarıyla Devletin ekonomi üzerindeki kontrolünü kaldırılmasını amaçlayan bir değişim politikası izlenmiştir. Bu çerçevede özelleştirmeye önem

verilerek, eğitim ve sağlık alanında özel işletmeler teşvik edilmiş, ekonomide döviz kurunun ve faiz oranlarının serbest piyasada oluşması için gereken düzenlemeler yapılmıştır. Pek çok sektörde ve üründe devlet tekeli kaldırılarak zelleştirme teşvik edilmiştir(Kökden ve Gökalp, 1990:108-109).

Ocak 1981’de İthalat Rejimi Kararı ile kotalar düşürülmüştür. 1984 yılında yrrlēe giren İthalat rejimi ile kota listeleri tamamen ortadan kalkmıştır. İhracat konusunda verilen teşviklerin suistimal edilmesi sonucu hayali ihracat vakaları yaşanmıştır.

3. BÖLÜM - 1980 SONRASI KALKINMA PLANLARINDA SANAYİLEŞME HEDEFLERİ

Bu bölümde 1980 sonrası DPT' nin hazırlamış olduğu beş yıllık kalkınma planları incelenmektedir. Beş yıllık kalkınma planlarının amacı Türkiye ekonomisinin büyümesini ve toplumun sosyal yapısı ile birlikte topyekun kalkınmasını sağlamak olmuştur. Bu kalkınma planlarının amaçları ve sonuçları bu kısımda değerlendirilmeye çalışılmaktadır.

3.1. V. Beş Yıllık Kalkınma Planı

Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planında (V.BKP) ekonomik açıdan gelişmekte olan bölgelerle, belirli sektörlerin faaliyetine elverişli bölgelerde, gelişmenin hızlandırılması ve kaynakların etkin kullanılması için bölge planları yapılacaktır ve söz konusu bölgelerin gelişmesi için gerekli tedbir ve araçları belirlenmesi amaçlanmıştır. Fonksiyonel bölgeler, bölgesel gelişmenin yön vermek için oluşturulmuştur, özel amaçlı bölgelerin tespitinin gerekmediği durumlarda 'Türkiye'de yerleşme merkezlerinin kademelenmesi' çalışması sonucu belirlenen 16 bölge ayırımının kullanılacağından bahsedilmiştir(DPT, 1984:161).

24 Ocak 1980 Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı istikrar politikaları doğrultusunda hazırlanmıştır. Beşinci Plan piyasa ekonomisi kuralları dikkate alınarak düzenlenmiş olup, özel teşebbüsün ve yabancı sermayenin teşvikini, kambiyo sisteminin serbestleşmesini ve ihracata yönelik sanayileşme politikalarını kapsamaktadır. Rekabete dayalı serbest piyasa düzenine ve özel girişimciliğe değer

veren plan, özelleştirme çabaları ile bir yandan kamu işletmelerinde karlılık ve verimlilik esasını uygulamayı planlarken, diğer taraftan da devlet girişimciliğinden vazgeçmeyi ve kamu sektörünün ekonomideki rolünü düşürmeyi hedeflemektedir. Planda sanayileşmenin büyük oranda özel sektörce yürütülmesi ve kamu yatırımlarının alt yapıda yoğunlaştırılması ekonomik politikanın temel unsurlarını meydana getirmektedir.

Kalkınma planına göre sanayi sektöründe beklenen planlar şunlardır (DPT, 1984:47-75):

1. İmalat sanayi toplam üretimi V. Plan döneminde yılda ortalama yüzde 7,3 oranında artarak 9.505,0 milyar TL'den 13.497.2 milyar TL'ye ulaşacaktır. 1984 yılı imalat sanayi üretiminin yüzde 45.7'sini oluşturan tüketim malları sanayilerinin payı Plan dönemi sonunda yüzde 44'e düşecek, ara mallarının yüzde 40 dolayında olan payı değişmeyecek, yatırım mallarının ise 1984'de yüzde 13,4 iken 1989 yılında yüzde 15 olacaktır.

2. İmalat sanayi toplam ihracatı Plan döneminde yılda ortalama yüzde 11 dolayında artarak 1.277,3 milyar TL'den 2.150,9 milyar TL'ye ulaşacaktır. 1984 yılı imalat sanayi ihracatının yüzde 58.8'ini oluşturan tüketim malları sanayilerinin payının Plan dönemi sonunda yüzde 61,5'e yükselmesine karşılık, ara mallarının payı yüzde 31'den yüzde 26'ya gerileyecek, yatırım mallarının payı ise yüzde 10,2' den yüzde 12,5'e yükselecektir.

Tablo 3.1. V. Beş Yıllık Kalkınma Planına Göre Tahmini İmalat Sanayi İthalat/ İhracat Üretim Oranları

	1978	1983	1984	1989
S e k t ö r l e r	Gerçekleşme	Gerçekleşme	Tahmin	V. Plan Hedefi
1. Tüketim malları	8.83	14.49	17.28	22.29
Gıda	6.44	7.96	9.35	12.08
İçki	1.03	1.34	2.20	3.13
Tütün	35.60	24.92	32.11	28.35
Dokuma	13.64	30.72	32.34	37.45
Hazır giyim	13.86	57.92	66.81	86.52

Ağaç mobilya	0.02	1.91	3.23	6.54
Ayakkabı	0.04	1.71	2.77	4.09
2. Ara malları	4.45	8.77	10.18	10.08
Çırçırılama	72.44	35.18	43.93	40.49
Ağaç ve mantar ürünleri	0.11	2.70	3.14	4.56
Kâğıt	0.22	6.34	11.70	15.27
Basım	0.19	1.43	1.90	3.16
Deri ve kürk işleme	0.20	0.70	1.00	2.10
Lastik	0.37	7.47	10.80	10.04
Plastik	0.66	3.57	5.66	9.29
Kimya	2.23	6.38	7.46	10J3
Petrokimya	1.84	17.33	17.35	18.91
Petrol ürünleri	0.40	4.73	4.99	3.98
Gübre	0.00	2.27	4.51	0.00
Çimento	7.01	14.84	17.69	14.84
Pişmiş kil	0.17	3.24	5.23	5.84
Cam	12.44	24.68	29.91	31.31
Seramik	1.32	10.01	12.29	11.79
Demir – çelik	1.47	17.08	17.99	16.81
Demir dışı metaller	3.11	9.10	10.40	11.17
3. Yatırım malları	0.95	7.65	10.26	13.29
Madeni eşya	1.17	7.07	8.41	15.08
Elektriksiz makine	0.65	7.85	9.72	12.41
Tarım makineleri	0.36	21.81	26.12	28.18
Meslek, bilim, ölçü	0.02	4.18	5.77	9.74
Elektrikli makineler	1.42	9.12	12.05	15.80
Elektronik	0.97	1.23	1.70	4.59
Karayolu taşıtları	0.92	4.98	7.89	8.36

Demiryolu taşıtları	0.00	0.02	0.19	0.37
Gemi inşa	0.65	2.83	17.48	23.00
Uçak imalat	1.51	0.00	0.00	0.00
TOPLAM	6.10	11.31	13.44	15.94

Kaynak : D.P.T., Kalkınma Planı, Besinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1985-89, Ankara, 1984,s.86

3.İmalat sanayi üretiminde ihracatın payı 1984 yılında yüzde 13,4 iken, Plan dönemi sonunda yüzde 15,9'a ulaşacaktır

4.Plan dönemi başlangıcında ihracatın üretim içindeki payı tüketim mallarında yüzde 17,3, ara mallarında yüzde 10,2 ve yatırım mallarında yüzde 10,3 iken, bu oranlar 1989 yılında sırasıyla yüzde 22,3, yüzde 10,1 ve yüzde 13,3 olacaktır. 263. 1984 yılında 1.304,7 milyar TL olarak tahmin edilen imalât sanayii mamulleri ithalatının, Plan döneminde ortalama yüzde 8,2 oranında artarak 1989'da 1.938,5 milyar TL'ye ulaşması öngörülmüştür.

5.Nüfus artışı, kentleşme, sanayileşme ve gelir artışına bağlı olarak kapalı aile ekonomisi içinde ve ev üretimi ile karşılanan talebin pazara yönelmesi sonucunda artmakta olan gıda sanayi ürünleri talebinin, standart ve dış pazarda rekabet edebilecek kalitede, sağlığa uygun, yeterli ve dengeli beslenmeye imkân veren bir üretimle sağlanması ana politika olacaktır

6.V.BKP'de bölgelerin gelişme potansiyellerini üretime dönüştürmek için ülke yerleşim düzenini bölgesel yerleşme kademelenmesini sağlayacak şekilde yönlendirmek gerektiği ortaya konmuştur. Bu amaçla metropoliten merkezlerindeki hizmet ve yatırım yığılması azaltılacak, az gelişmiş bölgelerde de belirli hizmet ve üretken yatırımlarla desteklenecektir. Birçok özel sektöre birçok alanda vergi indirimi, teşvik ve kolaylıklar sağlanacaktır. Organize Sanayi Bölgeleri kurulacak ve bölgenin potansiyeline uygun üretimi yapabilecek sanayi sektörleri kurulacağından bahsedilmiştir. Yatırım yapmadan önce girişimciyi bilgilendirmek amacıyla Sanayi ve Ticaret Banklığına bağlı 'Proje Ofisleri' kurulacaktır.

7.Beşinci Planda gayrisafi milli hasıla artışı piyasa fiyatları ile yılda ortalama yüzde 6.3 olarak hedeflenmiştir. Plan dışı bağımlılığı büyük oranda azaltmayı amaçlamış ve bunun için ekonomide var olan kaynaklar içinde dış kaynak oranının büyük ölçüde düşük tutulmasına gayret edilmiştir. 1984 yılında dış kaynakların toplam kaynaklar içindeki payı yüzde 2.3 iken 1989 yılında 1.4'e düşürülmesi ve

gayrisafi milli hasılanın payı ise aynı yıllarda yüzde 97.7'den yüzde 98.6'ya yükseltilmesi öngörülmüştür. Beşinci Planda fiziki üretimin artırılması hedef alınmış ve Dördüncü Plan döneminde yüzde 4.1 oranında artan toplam fiziki üretimin, Beşinci Plan döneminde yüzde 6.6 nispetinde artırılması amaçlanmıştır.

3.2. VI. Beş Yıllık Kalkınma Planı

VI. Beş Yıllık Kalkınma Planında, "Bölgesel Gelişme" ve Kalkınmada Öncelikli Yörelere" başlıkları altında gelişmiş ve geri kalmış yörelerin sorunları ortaya konmuştur. Yerleşmelerin kademelenmesinde dengeye ulaşmak ve metropoliten alanlara yönelen nüfus ve sanayi yoğunluğunu azaltmak, bölgelerarası ve bölge içi göçleri yönlendirerek kontrol etmek üzere; metropol altı şehirler, orta büyüklükteki merkezler, az gelişmiş bölgelerin merkezi nitelikteki şehirleri ve merkezi nitelikteki kırsal yerleşme birimleri tespit edilip, gelişmeleri desteklenecek, bunun için gerekli araçlar oluşturulacaktır. V.BKP'de olduğu gibi altıncı planda da temel hedef bölge içi ve bölgeler arası ekonomik ve sosyal gelişmişlik farklarını azaltmak ve kalkınmayı sağlamaktır. Kalkınmada Öncelikli Yörelere daha ayrıntılı çalışmalar yapabilmek amacıyla bölge ve alt bölge bazında planlar yapılacaktır. Özel sektörün bu bölgelerde yatırım yapmasını teşvik etmek amacıyla yeni teşvik araçları geliştirilecektir öncelikli il grupları itibariyle farklı nispetlerde uygulanacaktır. (D.P.T., 1989, s. 318).

Ayrıca planda sosyal politika ile ilgili iyileştirilmelerin yapılması hedeflenmiştir. Plan döneminde oluşan büyüme ile istihdam olanakları artırılacak ve işsizlik azaltılacaktır. Gelir dağılımında adaletin sağlanması açısından uygulamaların sürdürüleceği belirtilmiştir. Sosyal güvenliğin kapsamının genişletilmesi amaçlanmıştır. Ayrıca bölgesel kalkınmaya planda değinilmiş olup, kalkınmada öncelikli yörelerin diğer bölgelerle olan farklılıklarının düşürülmesi konusundaki çabaların sürdürüleceği ifade edilmiştir.

Kalkınma planına göre sanayi sektöründe hedeflenen planlar şunlardır (DPT, 1989:137-175):

1. İmalat sanayinde, rekabet edebilir bir yapı içinde üretimin ve ihracatın artırılması esastır. Plan döneminde, özel kesimin sanayileşmedeki rolünün artırılması, ihracatın sürekliliğinin ve çeşitliliğinin sağlanması, sanayi politikalarının değişen üretim ve pazar yapılan göz önüne alınarak belirlenmesi ve yeni yatırımların bu çerçevede yönlendirilerek gerçekleştirilmesi amaçlanmaktadır.
2. Plan döneminde üretimin yıllık ortalama yüzde 8,3 oranında artması hedeflenmiştir. Alt sektörlerdeki en yüksek artış hızı yatırım malları alt sektöründe olacaktır. Toplam imalat sanayi üretimi içinde, 1989 yılında yüzde 16,4 olan yatırım mallarının payı Plan dönemi sonunda yüzde 18,7'ye yükselecek, ara mallarının payı yüzde 45,1 'den yüzde 43,6'ya düşecek, tüketim mallarının payı ise aynı seviyede kalacaktır.
3. İmalat sanayi üretiminin toplam üretim içindeki payının yüzde 44,6'ya toplam yatırımlar içindeki payının yüzde 20,0'a ve toplam ihracat içindeki payının yüzde 90,5'e yükselmesi hedef alınmakta, sanayide tüketilen elektrik enerjisinin ise yıllık ortalama yüzde 11,6 oranında artış göstermesi öngörülmektedir. Sınai gelişmenin temel göstergelerinden olan kişi başına çelik tüketimi 1994 yılında 175 kg/yıl 'a ve kişi başına çimento tüketimi 594 kg/yıl'a yükselecektir
4. İmalat sanayi toplam ihracatı Plan döneminde yıllık ortalama yüzde 11,7 artışla 10,6 milyar dolardan 18,5 milyar dolara yükselecektir. Tüketim malları ihracatı yüzde 12,2, yatırım malları ihracatı yüzde 18,5 oranında artacak; ara malları üreten sektörlerin ihracat artışı ise imalat sanayi ortalamasının altında ve yüzde 8,8 oranında gerçekleşecektir. İhracatta gıda, dokuma-giyim ve demir-çelik sektörleri sürekliliğini koruyacak, toplam ihracat içinde bu sektörlerin 1989 yılında yüzde 56,5 olan payı 1994 yılında yüzde 57,3'e yükselecektir. Yatırım malı üreten sektörlerin toplam ihracat içindeki payı ise Plan döneminde yüzde 8,3'den yüzde 11,5'e yükselecektir.
5. Yeni yatırımlar rekabet edebilirlik ilkesi gözetilerek özendirilecek; bu çerçevede yüksek katma değer yaratılması, dış pazarlarda rekabet gücüne sahip olunması, ölçek ekonomisine uygunluk, modern teknoloji kullanımı, değişen ve gelişen dünya üretim ve pazar yapısına uyumluluk gibi hususlar göz önünde bulundurulacaktır.

6. Sektörün rekabet gücünün artırılması için girdilerin dünya fiyatlarından sağlanmasına imkan verilecek, özellikle ithal girdilerdeki fon ve gümrük vergisi oranları gözden geçirilecektir. Küçük ve orta ölçekli sanayide teknoloji seviyesinin geliştirilmesi, verimliliğin artırılması ve büyük sanayi ile entegrasyonun sağlanması özendirilecektir. İmalat sanayi, dumpingli fiyat, düşük kaliteli ürün ve özel pazarlama yöntemleri şeklinde ortaya çıkan haksız dış rekabete karşı korunacaktır.

7. Gayrisafı yurtiçi hasılda tarım sektörünün payı yüzde 15.8'den yüzde 13.9'a düşürülürken, sanayi sektörünün payı yüzde 36.7'den yüzde 39'a yükseltilecektir. Hizmetler sektörünün payının ise, yüzde 47.5'den yüzde 47.1'e düşürülmesi amaçlanmıştır. Toplam üretim içerisinde sektörlerin payları ise şu şekilde öngörülmüştür. Tarım sektörünün payı yüzde 13.2'den yüzde 11.4'e indirilecek, sanayi sektörünün payı yüzde 46.7'den yüzde 49.2'ye yükseltilecek ve hizmetler sektörünün payı ise yüzde 40.1'den yüzde 39.4'e düşürülecektir.

8. Sanayi için ihtiyaç duyulan kalifiye işgücünün yetiştirilmesine önem verilecek üretimde kalite kontrol tekniklerinin kullanımı ile standartlara uygunluğun yaygınlaştırılması esas alınacaktır. İmalat sanayinde, rekabet gücü-çevre korumacılığı dengesine özen gösterilecek, sanayi kuruluşlarının çevre politikalarına uyumu için gerekli destek sağlanacaktır.

Bu plan çerçevesinde kamu yatırımlarında artış ve teşvikler uygulanmasın rağmen özel sektör yatırımlarında beklenen artış görülmemiştir. Az gelişmiş bölgelerin kalkındırılması için Organize Sanayi Bölgelerinin kurulmasına ağırlık verilmiştir. Verimliliğin artırılması için şehirlerarasında ihtisaslaşmanın sağlanması amacıyla mevcut potansiyel belirlenerek, şehirlerin sanayi, turizm, eğitim, fonksiyonlarına ağırlık verileceği belirtilmiştir(Gündüz, 2006:122).

Tablo 3.2. VI. Beş Yıllık Kalkınma Planına Göre Tahmini İmalat Sanayi İthalat/ İhracat Üretim Oranları

M A L L A R	1984	1988	1989	1994
	Gerçekleşme	Gerçekleşme	Tahmin	Plan Hedefi
1. TÜKETİM MALLARI	21,1	25,0	25,3	30,8
Gıda	15,7	12,7	12,2	15,4
İçki	1,6	2,8	2,7	2,8
Tütün	23,9	26,4	30,6	23,8
Dokuma	29,9	40,5	41,4	48,5
Hazır Giyim-Dokuma	39,7	60,1	59,7	57,2
Hazır Giyim-Deri	77,3	79,9	83,9	84,9
Ağaç Mobilya	8,2	2,8	2,8	9,3
Ayakkabı	1,3	4,3	6,1	30,2
2. ARA MALLARI	11,7	14,6	14,2	15,1
Çırcırlarına	21,6	21,5	23,4	24,2
Ağaç Mantar Ürünleri	2,6	1,9	2,1	3,2
Kâğıt	6,1	6,3	7,2	8,6
Bastm	5,3	2,2	2,6	2,5
Deri ve Kürk İşleme	0,9	3,6	4,1	7,0
Lastik	11,4	12,0	12,8	21,6
Plastik	3,1	2,6	2,6	4,7
Kimya	9,3	14,1	13,6	18,9
Petrokimya	13,2	22,3	20,4	19,7
Petrol Ürünleri	9,7	5,8	5,9	1,9
Gübre	7,8	30,7	24,4	9,2
Çimento	8,4	0,7	0,7	2,0
Pişmiş Kil	3,1	5,0	4,7	5,9
Seramik	9,3	10,0	9,7	14,2
Cam	22,5	24,2	23,5	32,5
Demir Çelik	25,8	36,3	36,8	35,4
Demirdışı Metaller	16,6	26,7	24,9	29,4
3. YATIRIM MALLARI	5,6	10,0	10,3	14,2
Madeni Eşya	2,9	6,2	6,5	10,9

Elektriksiz Makinalar	8,6	23,2	23,0	26,7
Tarım Makinaları	11,0	8,8	9,8	12,5
Mestek Bilim Ölçü	2,5	17,8	20,3	17,6
Elektrikli Makinalar	10,2	16,7	16,1	20,7
Elektronik	2,3	8,9	10,1	15,6
Karayolları Taşıtları	5,7	5,8	6,2	8,6
Demiryolu Taşıtları	0,1	0,4	0,3	0,5
Gemi İnşa	13,3	4,7	4,5	3,0
Uçak İmalat	5,1	7,4	8,5	8,5
Diğer İmalat	1,4	3,4	1,8	3,4
İMALAT SANAYİİ	14,3	17,8	17,8	20,9
TOPLAMI				

Kaynak: D.P.T., Kalkınma Planı, Altıncı Bes Yıllık Kalkınma Planı 1990-94, Ankara, 1989,s.90

3.3. VII. Beş Yıllık Kalkınma Planı

Ülkemizde 1980 sonrası dönemde, rekabete açık ekonominin ilke ve esaslarının yerleştirilmesi, dış ticaretin serbestleştirilmesi, makro ve mikro fiyatların belirlenmesinde idari kararlar yerine büyük ölçüde piyasa güçlerinin ikame edilmesi ve yurtiçi mali piyasaların yeniden yapılandırılması ve geliştirilmesi yönünde önemli adımlar atılmıştır. Bu sürecin bir tamamlayıcısı olarak, 1989 yılında uluslararası sermaye hareketleri tamamen serbest bırakılmıştır. Bu dönemde, kamu kesiminde yeniden yapılanma çalışmaları da sürdürülmüştür(DPT, 1996:5).

Önceki plan dönemlerinde başlayan ve VI. Plan döneminde de sürekli olarak artan kamu açıkları, ekonominin dışa açılması ve serbestleştirilmesi yönünde sağlanan olumlu gelişmelerden elde edilecek faydaları önemli ölçüde sınırlandırmıştır. Özellikle, maliye politikasının hedeflenenin tersine genişlemeci bir eğilim içine girmesi, iç talebe dayalı istikrarsız bir büyüme yapısının oluşmasına ve yükselmiş olan fiyat artışlarının kronik hale gelmesine neden olmuştur.

VII. Beş Yıllık Kalkınma Planı Döneminde; bölgelerarası gelişmişlik farklarının azaltılması, Kalkınmada Öncelikli Yörelere yaşayan nüfusun refah düzeyinin yükseltilmesi ve göç eğilimlerinin istikrarlı bir dinamiğe kavuşturulması hedeflerine ulaşmak bakımından, bölgesel gelişme ve fiziki planlama çalışmalarına önem verilmesine ihtiyaç bulunmaktadır(DPT, 1996:5).

Daha önceki planlar amaçları doğrultusunda uygulamaya çalışılsa da sorunların tam çözümüne ulaşamamıştır. Doğu ve özellikle Güney Doğu'da görülen terör olayları planların uygulanmasının aksamasına sebep olmuştur. Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da kalifiye eleman ve sermaye yetersizliği, pazarlama güçlükleri ve özellikle Irak pazarının kapalı olması, özel sektörün yatırım yapma isteğini azaltmakta ve aynı zamanda bölgedeki tesislerin düşük kapasite ile kullanılmasına sebep olmaktadır(DPT, 1996:121).

Kalkınma planına göre sanayi sektöründe hedeflenen planlar şunlardır (DPT, 1996:67-85):

1. VII. Plan döneminde kalkınmanın ana unsurlarından biri sanayileşme olacaktır. Uygun makroekonomik ortam hazırlanarak sanayinin gelişmesi sağlanacaktır. Bu dönemde sanayi üretiminin, yıllık ortalama yüzde 6,0-7,8 artması beklenmektedir. Dünya piyasalarına entegre olma ve AB'ye uyum çerçevesinde, dışa açık, rekabet gücü yüksek ve ihracata dönük, hammadde ve insan kaynakları gibi avantajlarımızın değerlendirildiği bir sanayi yapısı özel kesim ağırlıklı olarak oluşturulacaktır. Yeraltı zenginliklerinin yüksek katma değer sağlayacak şekilde ekonomiye kazandırılması, sanayinin ham madde ve enerji ihtiyacının güvenli ve ekonomik olarak karşılanması madencilik sektöründe temel amacı oluşturmaktadır. Sanayide, verimliliğin, kalite ve standardizasyonun geliştirilmesi, esnek üretim sistemlerinin ve modern teknoloji kullanımının yaygınlaştırılması, küçük-büyük sanayi bütünleşmesinin sağlanması ve katma değeri yüksek üretim yapısına ulaşılması amaçlanmaktadır.

2. Sanayi yatırımlarının teşvikinde; Araştırma-Geliştirme ile teknolojik gelişme öncelikli olmak üzere, çevre koruma, yeni istihdam yaratma, küçük ve orta ölçekli işletmeleri destekleme, bölgelerarası gelişmişlik farkının azaltılmasına katkıda bulunma ve gümrük birliğinin gerektirdiği yapısal uyumu sağlama konuları

esas alınacaktır. Özellikle yüksek teknoloji kullanımını gerektiren üretim alanlarında, yabancı sermayeli yatırımlar yoluyla teknoloji transferi desteklenecek, teknoloji transferi ile teknoloji üretiminin birbirini tamamladığı bir politika izlenecektir. Sanayinin rekabet gücünü artırabilmek için ileri teknoloji sanayileri öncelikli olmak üzere araştırma-geliştirme, mühendislik ve müşavirlik hizmetleri ile tasarım çalışmaları desteklenecek; araştırma-geliştirme faaliyetlerinin üniversite-sanayi işbirliği ile geliştirilmesine önem verilecektir.

3. Sanayi haksız dış rekabete karşı korunacak, kalitesiz ve standart dışı mal ithalini önlemek üzere ihtisas gümrükleri yeterli hale getirilecektir. Sanayinin rekabet gücünün korunup geliştirilmesi amacıyla, girdilerin dünya fiyatlarından temin edilmesi hedef alınacaktır.

4. Sanayinin ihtiyaç duyduğu her kademedeki insan gücü yetiştirilecektir. Sanayiciye yönelik hizmet verecek ulusal bilgi merkezleri geliştirilerek bilginin yaygınlaşması ve etkin kullanımına imkan sağlanacaktır. Mevcut tesislerin organize sanayi bölgelerine taşınması özendirilecek, doluluk oranı düşük organize sanayi bölgelerinin bulunduğu yörelerde, bu bölgelerin dışındaki sanayi yatırımları zorunlu haller dışında desteklenmeyecektir. Mal ve hizmet üretimini kapsayan TS-ISO 9000 kalite sistem belgelendirmesinin büyük kuruluşlar yanında küçük ve orta ölçekli kuruluşlara da yaygınlaştırılmasına çalışılacaktır.

3.4. VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı

Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planında (VIII.BKP) ilk olarak dünyada değişen bölge kavramı ortaya konmuştur. Daha sonra Türkiye’de bölgesel ekonomik ve sosyal farklılıkları ortadan kaldırmak için birçok çalışmalar yapıldığını yalnız bunda başarılı olunamadığına değinilmiştir.

VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı’nda amaçlanan Türk sanayinin dış pazarlarda rekabet gücü kazanabilmesi için, teknoloji üreten, Ar-Ge’ye önem veren, çevre normlarına uygun üretim yapan, tüketici sağlığını ve tercihlerini gözetten, yerel kaynakları harekete geçiren, nitelikli işgücü kullanan, küreselleşmenin avantajlarını yakalayabilecek şekilde çağdaş işletmecilik ve üretim yöntemlerini uygulayabilen, özgün tasarım yapan, marka yaratabilen ve zaman içinde bilgi ve teknoloji yoğun

alanlara kaymasına olanak sağlayan esnek bir yapıya kavuşturulması temel olarak amaçlanmıştır.(DPT, 2001:37).

Sekizinci Kalkınma planına göre sanayi sektöründe hedeflenen planlar şunlardır (DPT, 2001,131-142):

1. Sanayi; yerel kaynakları harekete geçiren, evre normlarına uygun üretim yapan, tüketicisi sağlığını ve tercihlerini gözeterek, yüksek nitelikli işgücü kullanan, ağdaş işletmecilik anlayışını uygulayan, Ar-Ge'ye önem veren, teknoloji üreten, özgün tasarımı ve marka yaratarak uluslararası pazarlarda yerini alan bir yapıya kavuşturulacaktır.

2. VIII. Plan döneminde, AB'ye tam üyelik hedefi doğrultusunda, sınıai mevzuat uyumu tamamlanacak, sermaye, teknoloji ve ticari işbirliği imkanları geliştirilecektir.

3. Bilgi ve teknoloji yoğun nitelik taşıyan savunma ve havacılık, makina imalat, kimya, elektronik sanayilerinin ve yazılım sektörünün geliştirilmesi, sanayide ileri teknoloji kullanımının yaygınlaştırılması; geleneksel sanayilerin rekabet gücünün artırılması hedeflenecektir.

4. Sanayinin teknoloji kapasitesinin geliştirilmesi amacıyla, bir entegrasyon içinde, niversite-sanayi işbirliğinin yaygınlaştırılması, teknoloji destek ve geliştirme merkezleri, yeni teknoparklar ve teknoloji enstitülerinin kurulmalarının desteklenmesi ve Ar-Ge desteklerinin artırılması sağlanacaktır.

5. Sanayide rekabet gücünün artırılması ve rnlerimizin AB pazarında serbest dolaşımını sağlamak üzere, Türk Akreditasyon Kurumu kısa zamanda çalışır hale getirilecek ve ulusal kalite altyapısı tamamlanacaktır.

6. Sanayinin ihtiyaı olan hammadde ve girdilerin ekonomik ve güvenli biçimde temin edilmesine önem verilecektir.

7. Savunma sanayinde; ihtiyaçları güvenli ve istikrarlı bir biçimde karşılamak üzere rekabete açık, ihracat potansiyeline sahip, teknoloji üretebilen ve ülke sanayine entegre bir yapıda yurtiçi üretim geliştirilmesi ve bunun için gerekli teknoloji tabanının oluşturulması öngörülmektedir.

8. AB'ye uyum amacıyla, ilaç sanayi ağırlıklı olmak üzere yönlendirici ve denetleyici bağımsız bir idari yapılanma gerçekleştirilecektir.

9. Otomotiv sanayinde, ekonomik ölçekte üretimin yapıldığı, yeni teknolojilerin uygulandığı, ihracata dayalı ve sürdürülebilir rekabet gücünün sağlandığı bir yapının oluşturulması önem arz etmektedir.

10. Halen kamu tesislerinin faaliyette bulunduğu demiryolu taşıtları sanayine özel kesimin katılımını sağlayacak çalışmalar yapılacak, teknolojik gelişmeleri izleyen, uyarlayan ve tasarım yapabilen, kent içi raylı sistem araçları dahil iç talebi karşılayabilen ve ihracata dönük olan bir yapı oluşturulacaktır.

11. 1156. Gemi inşa sanayinde, Türkiye'nin hızla gençleştirilmesi ve yenilenmesi gereken deniz ticaret filosunun yaratacağı iç talep ile uluslararası gemi inşa piyasasından pay almak üzere koster inşasına önem verilecektir.

3.5. IX. Beş Yıllık Kalkınma Planı

2007-2013 dönemini kapsayan Dokuzuncu Kalkınma Planı, değişimin çok boyutlu ve hızlı bir şekilde yaşandığı, rekabetin yoğunlaştığı ve belirsizliklerin arttığı bir döneme rastlamaktadır. Küreselleşmenin her alanda etkili olduğu, bireyler, kurumlar ve uluslar için fırsatların ve risklerin arttığı bu dönemde, Plan Türkiye'nin ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda bütüncül bir yaklaşımla gerçekleştireceği dönüşümleri ortaya koyan temel politika dokümanıdır. Bu kapsamda Dokuzuncu Kalkınma Planı, "İstikrar içinde büyüyen, gelirini daha adil paylaşan, küresel ölçekte rekabet gücüne sahip, bilgi toplumuna dönüşen, AB'ye üyelik için uyum sürecini tamamlamış bir Türkiye" vizyonu ve Uzun Vadeli Strateji (2001-2023) çerçevesinde hazırlanmıştır(DPT, 2007:1).

Türkiye'de imalat sanayinin GSYİH içindeki payı 2000 yılında yüzde 19,2 iken, 2005 yılında yüzde 20,8'e yükselmiştir. 2001 krizinin ardından başlayan iyileşme ile birlikte, 2002 yılından itibaren imalat sanayi yatırımında, üretiminde ve ihracatında önemli artışlar yaşanmıştır. Yatırımlarda ve ihracattaki artış ile ihracatın sektörel kompozisyonunun değişmesi ve reel kurun değerlenmesi, ara ve yatırım malları ithalatında yüksek artışlara yol açmıştır. 2000 yılında 25,5 milyar dolar olan imalat sanayi ihracatı 2005 yılında 68,8 milyar dolara ulaşmış, böylece toplam ihracat içindeki payı yüzde 92'den yüzde 93,7'ye yükselmiştir. VIII. Plan döneminde imalat sanayi ihracatı içinde gıda, tekstil-giyim ve demir çelik sektörleri ağırlığını

sürdürürken, otomotiv, makina, elektronik, metal eşya, petrol ürünleri ve lastik-plastik sektörleri payını artırmıştır. Plan döneminde imalat sanayi ihracatının yaklaşık yüzde 52'si AB-25 ülkelerine yapılmıştır(TÜİK).

Tablo 3.3. IX. Beş Yıllık Kalkınma Planına Göre 2000-2005 Yılları Arasında İmalat Sanayi Göstergeleri

Göstergeler	2000	2005	AB(2004)
GSYİH İçindeki Payı	19,2	20,8	20,5
Üretim Artışı	6,5	4,8	2,8
İhracat artışı	6,7	15,2	9,5
İthalat Artışı	29,8	16,6	8,8
Özel Sektör Yatırımlarındaki Payı	26,5	41,4	-
Özel Kesim Kapasite Kullanım Oranı	74,6	78,96	-
Çalışan Başına Kısmi Verimlilik Artışı	8,8	5,6	-0,3

Kaynak: D.P.T., Kalkınma Planı, Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı 2007-2013, Ankara, 2007,s.34

Dokuzuncu Kalkınma planına göre sanayi sektöründe hedeflenen planlar şunlardır (DPT, 2007,80-87):

1. İmalat sanayinin dışa dönük bir yapı içinde ekonomik büyümeyi sürükleyen temel sektör olması hedeflenmektedir.

2. İmalat sanayinde sektörel gelişme stratejileri ve öncelik alanlarını belirlemek, sektörel izleme ve değerlendirme yapmak üzere kamu ve özel sektörün yer aldığı bir danışma mekanizması geliştirilecektir.

3. Sanayi ve çevre politikalarının uyumu gözetilerek büyümenin sürdürülebilirliği sağlanacaktır. Sanayide, insan sağlığına ve çevre kurallarına uygun üretim yapılacak, sosyal sorumluluk standartlarının gözetilmesine önem verilecektir.

4. Otomotiv sanayinde, yüksek katma değer yaratan, sürdürülebilir rekabet gücü bulunan, öncelikle gelişmiş pazarlara ihracatı hedefleyen ve gelişmiş Ar-Ge yeteneğine sahip bir sanayi yapısı oluşturulması öngörülmektedir. Otomotiv sanayinde rekabet gücünün sürdürülebilirliği için üretim alanında sağlanan yetkinlik devam ettirilecek, teknoloji geliştirme ve Ar-Ge alanlarında yetkinlik geliştirilecek, ana ve yan sanayi arasında konsept ve tasarım aşamasından başlayan bir işbirliği geliştirilecektir.

5. Makine ve beyaz eşya sanayinin tasarım, mühendislik ve yenilik yaratma yeteneği desteklenecek, kamu alımlarında yerli üreticilerin karşılaştığı, dış alımlardan kaynaklanan haksız rekabetin önlenmesi için farkındalık oluşturulacaktır.

6. Elektronik sanayinde yüksek katma değer yaratılabilmesini teminen elektronik bileşenler alt sektörü geliştirilecektir. Tüketim ve telekomünikasyon cihazlarının yüksek rekabet gücünü sürdürmek üzere entegre devre tasarımının güçlendirilmesine ve üreticiler arası işbirliğiyle düz panel ekran tesisi yatırımının gerçekleştirilmesine önem verilecektir. Sektörde rekabet öncesi Ar-Ge teşvik edilecek, laboratuvar kapasitesi ve görüntü teknolojileri konusunda araştırma alt yapısı geliştirilecektir.

7. Elektrikli makineler sanayinde mevzuata uygun üretim ve Ar-Ge faaliyetlerinin artırılmasını teminen sektör kuruluşlarının katkısıyla yüksek gerilim kısa devre güç laboratuvarı kurulacaktır.

8. Savunma sanayinde; ihtiyaçları güvenli ve istikrarlı bir biçimde milli imkanlarla karşılamak üzere rekabetçi, kendine yeten, esnek, ülke sanayi ile bütünleşmiş, ortak üretim-tasarım ve Ar-Ge alanlarında uluslararası işbirliği çalışmalarına etkin katılım sağlayan bir yapıda üretimin geliştirilmesi ve bunun için gerekli altyapı ile teknolojik ve yönetsel kabiliyetlerin kazanılması temel hedeftir.

9. Ulusal savunma sanayini geliştirmek amacıyla, mevcut altyapıdan ve teknoloji yeteneğinden azami faydalanan, verimliliği, Ar-Ge'ye dayalı tedariki,

yurtiçi teknoloji ve kabiliyet edinimini esas alan bir sistem ve mevzuat oluşturulacaktır.

10. Kimya sanayinde katma değeri yüksek yeni kimyasalların üretilmesine ve ihtisas organize sanayi bölgelerinin kurulmasına önem verilecektir.

11. KOBİ'lerin ve girişimcilerin rekabet güçlerini artırmak ve yeni pazarlara açılmalarını sağlamak için, iş kurma ve iş geliştirme aşamalarında eğitim ve danışmanlık hizmeti sağlanacaktır. Bu amaçla, İŞGEM ve benzeri yapılanmalar yaygınlaştırılacak ve etkinliklerini artırmak üzere gerekli düzenlemeler yapılacaktır.

4. BÖLÜM- TÜRKİYE'DE SANAYİLEŞMENİN BUGÜNÜ ve GELECEĞİ

1970'lerin ikinci yarısında başlayıp daha sonra devam eden ekonomi alanındaki, istikrarsızlıklar, yapısal dönüşümleri kapsayan bir istikrar paketinin uygulanmasını zorunlu hale getirmiştir. Bu perspektifte uygulamaya konulan 24 Ocak 1980 kararları, bir taraftan yüzde 100'ü aşan enflasyonun kontrolünün sağlanmasında, karaborsanın önlenmesi, piyasa mekanizmasının etkin işlemesi için gerekli düzenlemelerin yapılması, devletin küçültülmesi gibi ekonomik amaçlar hedeflenmiştir. Ayrıca sektörel bir değişme gözlenmiş, ihracata yönelik faaliyetler önem kazanmıştır. Bu çerçevede öncelikle alınan kararlar; ihracatın hızla artmasının ana stratejisi olarak benimsenmesi, esnek döviz kuru politikası uygulanması, gerçekçi faiz politikası, özel yabancı sermayenin teşvik edilmesi, yeni yatırımlar yerine mevcut kapasitenin tam kullanılmasına öncelik verilmiştir(Aydın, 2006:71).

24 Ocak 1980 Kararlarıyla Türkiye ekonomisinde radikal değişiklikler başlatılmıştır. Karma ekonomik sistem, liberal bir anlayışa dönüşmüştür. Modern ekonomi politika araçlarının özellikle de para politikalarının önem kazandığı bir dönem açılmıştır.

Türkiye’de 1980 sonrasında yaşanan finansal gelişmeler aşağıdaki şekilde özetlenebilir (Oksay:52):

1. Aracılık hizmetlerinin maliyetleri azalmıştır.
2. Kişilere portföylerinde döviz bulundurma serbestisi tanınmıştır,
3. Bankaların ve mevduatı bulunanların döviz işlemlerine getirilen kısıtlamalar kaldırılmıştır,
4. Mali piyasalardaki işlemlerden sağlanan gelirlerin üzerindeki vergiler azaltılmıştır,
5. Mevduat ve kredi faiz oranları serbestleştirilmiştir,
6. Mali sistem kurumsal bir yapıya kavuşmuştur. Yabancı ve yerli bankaların mali sisteme katılmalarını kolaylaştırılmıştır.
7. Şirketlere yeni finansman kaynakları yaratılması için Menkul kıymet piyasaları oluşturulmuştur.
8. TL piyasasının oluşturulması ve benzeri gelişmeler olmuştur.

1990’lı yıllarda birçok gelişmekte olan ülkede olduğu gibi, Türkiye’de de 1994 ve 2000-2001 yıllarında ikiz krizler yaşanmıştır. Türkiye’nin yaşamış olduğu bu krizlerin ortak özelliklerinden biri, her iki krizin de dış finansal serbestlik ortamında ortaya çıkmış olmasıdır.

4.1.1994 Krizi

1990’lı yılların başından itibaren uygulanan istikrar politikaları sonucu Türk Lirası’nın (TL) yabancı paralar karşısında değer kazanması, bir taraftan ihracatın azalmasına neden olurken diğer taraftan ithalatı artırmıştır. Bunun sonucunda 1993 yılında dış ticaret açığının artması (Hazine Müsteşarlığı verilerine göre – 14.160 milyon dolar), yılsonunda finansal piyasalarda istikrarsızlığın artması ve döviz kurundaki aşırı dalgalanmalar, ekonomide geleceğe ilişkin kötümser beklentileri artırırken, belirsizlik ortamını da beraberinde getirmiştir. 1990 yılında başlayan Körfez Savaşı ve Irak’a uygulanan ambargo Türkiye’nin Orta Doğu pazarını daraltmıştır.⁸⁷ Ayrıca güneydoğu’da terörle mücadele çalışmaları için yapılan askeri

harcamalar kamu kesimi dengesini daha da bozmuştur. 1993'te Kamu Kesimi Borçlanma Gereği / GSMH oranı yüzde 11,7'ye ulaşmıştır(TOBB, 1994: 59).

Türkiye'de 1990 yılında yaşanan Körfez Krizi, terörle mücadele için askeri harcamaların artması, 1991 yılında erken seçimlerin olması para politikalarının gevşemesine neden olmuştur. Türkiye; kamu kesimi açıklarının artması, vergi gelirlerinin iç borcu karşılamaması, ücret ve maaşlardaki hızlı artışlar ile karşı karşıya kalmıştır. Körfez Savaşı, mevduatların bankalardan çekilmesine sebep olmuş ve bu durum faizleri ve kurları yükseltmiştir(Uğurel, 2003:88). 1993 yılında Başbakan olan Tansu Çiller'in amacı faiz oranlarının düşmesini sağlamaktı. Faizleri düşürmenin yolu olarak da Hazine'nin piyasalardan borçlanmasının azaltılması düşünüldü. Harcamaları azaltmadan Hazine'nin piyasalardan daha az borçlanması ancak Hazine'nin daha fazla borçlanması yoluyla gerçekleştirilebildi(Eğilmez ve Kumcu, 2002:336).

1993 yılında iç borç faiz oranlarını düşürebilmek amacıyla ihale iptalleri ya da borçlanma miktarlarına sınırlar getirilmesi gibi borçlanma politikaları izlemiştir. 1993 yılının Kasım ayı içinde beş borçlanma ihalesinin dört tanesi bankaların hazine ihalesi için istedikleri faizi yüksek bulup iptal edilmiştir. Ayrıca 1994 yılında uygulamaya konulacağı söylenen yeni sistemde tahvil ve bonolardan sağlanacak gelire %5 gelir vergisi stopajı konması iç borçlanma piyasasını olumsuz yönde etkilemiştir. Böylece faizleri düşürmek ve vadeyi uzatmak için hükümet iç borçlanmayı reddettiğinden borçlanma çoğunlukla MB kaynaklarından karşılanmıştır. 1993'te çıkarılan iki yasayla Hazine'nin MB'den kullanabileceği avans miktarı arttırılmıştır

(<http://www.econturk.org/Turkiyeekonomisi/finvekriz1.pdf>).

Faiz oranlarının düşürülmesi hedefi gereği MB interbank faiz oranlarını yükseltmemiştir. MB'nin piyasaya çıkarmak zorunda kaldığı TL döviz talebi yaratıyordu. Döviz rezervleri hızla erimeye başlamıştı. Bankalar arası döviz piyasasında kurlar artarken, Merkez Bankasının (MB) fazla likiditeyi piyasadan çekmesine de Hükümet tarafından izin verilmiyordu(Eğilmez ve Kumcu, 2002:337).

Türkiye'deki bu olumsuz tablo yüzünden Ocak 1994'te Moodys ve Standart & Poors isimli uluslararası kredi derecelendirme kuruluşu, Türkiye'nin kredi notunu düşürünce yani; kredi notunun düşmesi ile Türkiye yatırım yapılabilir ülke durumundan, yatırımda risk taşıyan ülke konumuna gelmiştir. Varlıkları TL, yükümlülüklerinin büyük kısmı döviz cinsinden olan açık pozisyondaki ulusal bankaların dövize hücum etmeleri ve cari işlemler açığındaki sürdürülemez durum yüzünden ortaya çıkan devalüasyon riski nedeniyle hem yerli hem de yabancı aktörlerin yüksek boyutlarda döviz talebi oluştu(Uçak, 2003:17). Yurt dışından yabancı para cinsinden borçlanan bankalar, bunu düşük kurdan TL'ye çevirerek, devlet tahvili ve hazine bonusu alımı ile devlete borç para olarak verip yüksek faiz elde ederler.

Kredilerin vadesi dolduğunda ise ellerindeki TL'leri düşük kurdan MB'ye dolara çevirtip daha fazla dolar elde etmektedirler. Sonuçta, piyasadaki yerli yabancı aktörlerin spekülatif saldırıları karşısında döviz rezervlerinin tükenme noktasına geldiğini gören MB, daha fazla direnemeyerek devalüasyonu kabullendi(Uçak, 2003:18). 1994 yılına gelindiğinde yüksek kamu açıklarına rağmen faizlerin düşük tutulması sonucu, devlet tahvillerine olan talep düşmüş ve piyasadaki fazla likidite döviz piyasasına yönelerek kurlarda aşırı baskıya neden olmuştur(Yıldırım, 2004: 47).

Ocak 1994'te MB yüzde 17 civarında devalüasyon yapmak zorunda bırakıldı(Eğilmez ve Kumcu, 2002:337). Devalüasyon serbest piyasada döviz fiyatlarını daha da artırdı. Dolar kuru 1993 yılında 14.450 TL iken 1994 yılı sonunda 38.687 TL olarak gerçekleşmiştir(DPT, 2002: 20). Ayrıca 20 Ocak 1994'te gecelik faiz oranları yükseltmek zorunda kalmıştır. 1993 yılında yüzde 69.93 olan interbank faiz oranların, 1994 yılında yüzde 92.05'e yükselmiştir. Ayrıca Devlet İç Borçlanma Senetleri (DİBS) faiz oranları yüzde 50'ye varan oranda yükseltilmiş ve bunlardan alınan gelir vergisi stopajı kaldırılmıştır. Marmara Bank, Türkiye Turizm Yatırım ve Dış Ticaret Bankası ve İmpex Bank tasfiye edilmiştir. Ekspres Bank ise el değiştirmiştir. Hükümet güvensizlik ortamının oluşması nedeniyle tasarruf mevduatlarına yüzde 100 sigorta uygulaması ile devlet güvencesi getirmiştir.

Faiz oranlarını düşürmek amacıyla yola çıkan hükümet bunu başaramamış, faiz oranlarındaki artış sıcak paranın ülkeye akmasına neden olmuştur. TL'nin yabancı paralar karşısında reel olarak değer kazanması ihracatın düşüp, ithalatın artmasına ve dış ticaret açığının artmasına neden olmuştur. 1994 yılı sonuna gelindiğinde oluşan tablo şöyle idi; Enflasyon yüzde 150'yi buldu, ekonomi yüzde 6,1 küçüldü, Milli Gelir (MG) 1993 yılında 173 milyar \$'dan, 1994'te 132 milyar \$'a düştü, Kişi Başına Milli Gelir (KBMG) ise 1993'te 3.056 \$'dan 1994'te 2.161 \$'a düştü. 1 Aralık 1993'te 7 milyar \$'dan fazla olan rezerv, 1 Mart 1994'te 3.3 milyar \$'a düştü, cari işlemler açığı 6,5 milyar \$, Dış ticaret açığı 14 milyar \$, iç borç stoku 799,3 trilyon TL, dış borç stoku 65,6 milyar \$ olarak gerçekleşmiştir(<http://www.tcmb.gov.tr>).

4.2. 2000-2001 Krizleri

1994 Krizi sonrası alınmayan önlemler ve bankacılık kesimin kırılganlığı sonrası Türkiye'de 2000-2001 yıllarında da ikiz krizler görülmüştür. 2000 yılının başında uygulamaya konulan IMF destekli enflasyonla mücadele programı, 2001 yılının Şubat ayında Türk Lirası'nın yabancı paralar karşısında serbestçe dalgalanmaya bırakılmasıyla sona ermiştir. Böylece piyasalarda 2000 yılı Kasım ayında başlayan likidite sıkışıklığı, bir para ve bankacılık krizine dönüşmüştür

Türkiye ekonomisi, 2000 yılı içinde yurtiçi talepte hızlı bir genişleme yaşamıştır. Yurtiçi talepteki genişlemenin en önemli sebeplerinden birisi, faiz oranlarındaki hızlı düşüş olmuştur(Uygur, 2001,s.6).

Türk Lirası'nın reel olarak değer kazanması ve yurtiçi tüketim talebindeki artışın ithalata yönelmesi, ithalat talebinde artışa yol açmıştır. Diğer yandan Türk Lirası'nın değer kazancı ve Euro/Dolar paritesindeki gelişmeler sonucunda ihracatta yavaşlama ortaya çıkmıştır. Bütün bu gelişmelerin sonucunda cari işlem açıkları hızla yükselmiştir.

Kasım 2000'de yaşanan likidite krizinin nedeni, sadece piyasaların nakit talebine cevap vermeyişi değil, aynı zamanda likidite talebindeki olağanüstü artışlardır. Ayrıca, bankacılık sisteminde geçmişten gelen birikmiş sorunlar, bankaların TMSF'ye alınmasıyla birlikte, daha açık görülmeye başlanmıştır

Türkiye 2000 yılının Kasım ayında dövizle yönelik spekülasyon saldırısı, çok yüksek faiz oranları, önemli miktarda rezerv kaybı ve 7,5 milyar dolar büyüklüğünde bir IMF kredisi ile geçiştirebilmiştir.

Ayrıca 2000 yılı başında uygulamaya konulan Enflasyonu Düşürme Programı, döviz kurlarının 2001 yılı ortasında bir band içinde seyretmesini ve üçüncü yılın sonunda da enflasyonun tek haneye indirilmesi ile birlikte, kurların tamamen dalgalanmaya bırakılmasını hedeflemekteydi. Ancak, mali piyasalara olan güvenin kaybolması sonucunda, mevcut döviz kuru sisteminin terk edilmesi ve kurların dalgalanmaya bırakılması zorunlu hale gelmiştir(Serdengeçti, 2001:14).

Kasım ayında yaşanan likidite krizinin risk primini hızla artırması sonucunda, birinci ve ikincil piyasalarda faiz oranları yüksek seviyesini korumuştur. Faiz oranlarının yüksek düzeylerde seyretmesi ve krizden sonra sağlanan fonların oldukça kısa vadelere sahip olması, zaten kırılgan durumda olan bankacılık kesiminin taşıdığı riskleri artırmıştır. Böyle olunca döviz kuru rejiminin sürdürülebilirliği konusundaki şüpheler de artmıştır. Zira kırılganlığı artan bir bankacılık kesiminin varlığı, bağlanmış döviz kurunu savunmanın güçleşmesi anlamına gelmektedir. Bu koşullar altında 19 Şubat 2001 tarihinde Hazine ihalesi öncesinde yaşanan yurtiçi politik gelişmeler, sürekli tedirginlik içinde olan piyasalarda panik ortamı yaratmış, uygulanan programa olan güvenin tamamen kaybolmasına neden olmuş ve böylece dövizle yönelik ciddi bir spekülasyon saldırısı başlatmıştır. Spekülasyon saldırısı sırasında yabancı yatırımcılar piyasalardan çıkmaya çalışırken, bankalarda olası gelişmelere karşı kendilerini korumak için döviz alımına yönelmişlerdir.

2000 yılının sonlarında ve 2001 yılının Şubat ayında yaşanan finansal krizler, genelde bankacılık sisteminin, özelde ise Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'na (TMSF) devredilen bankaların mali yapılarının hızla bozulmasına neden olmuştur. Yaşanan krizler ile birlikte fona devredilen bankaların mali yapılarında ortaya çıkan

hızlı bozulma, devlet üzerinde de ciddi bir mali yük yaratmıştır. Yaşanan tüm bu gelişmeler, özellikle TMSF'ye devredilen bankaların hızla rehabilite edilmesi ve bu bankaların en kısa zamanda devlet kontrolünden çıkarılması ihtiyacının önemini artırmıştır. Bu çerçevede devlet Fon bankalarındaki sorunlu kredilerin tahsil kabiliyetini artırmak suretiyle bozulan mali yapılarının iyileştirilebilmesi ve bankacılık sisteminin uluslararası kabul görmüş normlar çerçevesinde daha etkin çalışabilmesini sağlamak amacıyla yasal değişiklikler yapma ihtiyacı hissetmiştir. 4389 ve bununla değişik 4491, 4672 ve 5411 sayılı Bankalar Kanunu ile Türk Bankacılık Sistemi uluslararası standartlarda yasal çerçeveye kavuşmuştur(BDDK, 2001,9).

4.3. 2008 Mortgage Krizi

2007 yazında ABD'de başlayan ve 2008 Eylül ayında ABD'nin en büyük 4. Yatırım Bankası olan 158 yıllık Lehman Brothers'ın 600 milyar dolar borç ile iflasını açıklayarak batmasıyla etkisi bütün dünyaya yayılmaya başlayan kriz, 1929 Büyük Buhranından sonra, dünyanın yaşadığı en büyük kriz olarak tanımlanmaktadır. Krizin boyutlarının nereye varacağı ve krizin ne zaman sonlanacağı konusunda ekonomistler tarafından henüz fikir birliği sağlanamamıştır. Bu krizin temel nedenleri olarak, ABD'nin gayrimenkul piyasasında son yıllarda yaşanan aşırı fiyat artışları, geri dönmeyen riskli konut kredileri ve bunlara bağlı olarak çıkartılan finansal yatırım araçlarında buhar olup giden milyar dolarlar gösterilmektedir (Ünal,Kaya, 2009:4).

2007 yılında ABD konut sektöründe başlayan ve bütün dünyayı etkisi altına alan kriz dünyanın 17. büyük ekonomisi olan Türkiye ekonomisinde de krizin etkileri ciddi biçimde görülmeye başlamıştır. Türkiye'nin yakın dönemde geçirmiş olduğu iki kriz olan 1994 ve 2001 krizleri öncelikle finans piyasalarında başlayıp en çok mali sektörü olumsuz olarak etkilemiş olmasına rağmen, 2008 yılında ülkemizde etkileri görülmeye başlayan küresel kriz reel sektörü etkisi altına almıştır.

Türkiye Küresel Krizin etkilerini gelişmiş ülkeler kadar yaşamamıştır. Bugün ülkemiz finans kesiminin mali verileri incelendiğinde diğer ülkelere göre oldukça

güçlü bir yapıya sahip olduğu görülmektedir. Ülkemiz bankacılık sistemi, 2001 krizi sırasında yaşadığı yapısal dönüşüm sayesinde bugün küresel krizden hemen hemen hiç zarar görmemiştir(TCMB, 2009:9).

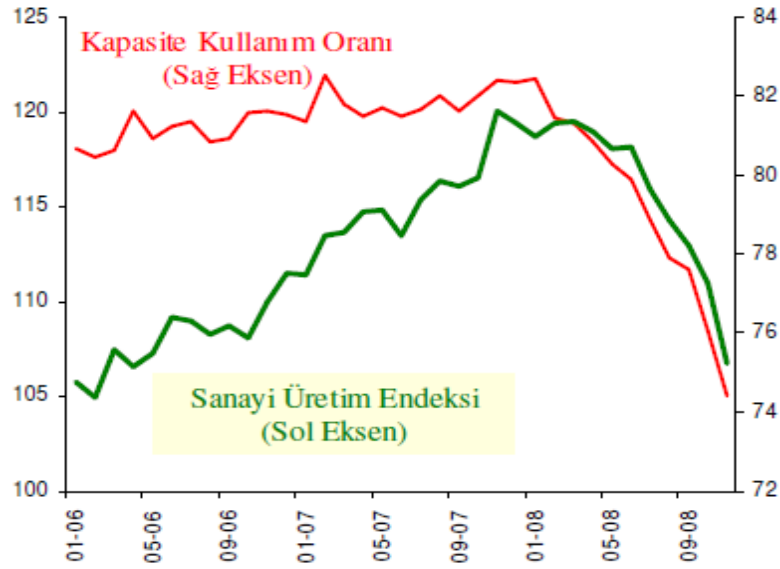
TÜİK'in açıkladığı Aralık ayı dış ticaret istatistikleri küresel krizin ihracatımız üzerindeki olumsuz etkilerini ortaya koymaktadır. Bu gerçekleştirmelere göre 2008 yılı Aralık ayında; dış ticaret dengesi büyük artış göstererek 62 milyar dolara ulaşmıştır. Bu verilere göre, ithalatımızın ihracatımızdan daha hızlı oranda geriliyor olması dış ticaret açığının azalmasına ve ihracatın ithalatı karşılama oranının yükselmesini sağlamakta olduğu görülmektedir. Türkiye'nin ihracatında yaşanan gerileme, doğrudan ihracata yönelik üretim yapan sektörlerde işten çıkarmaların yaşanması sürecini de beraberinde getirmiştir.

Tablo 4.1. Yıllara Göre Dış Ticaret

Yıllar	İhracat	İhracat	İthalat	İthalat	Dış Ticaret	Dış Ticaret	İhracatın
	Değeri	Değişim %	Değer	Değişim %	Dengesi	Hacmi	İthalatı Karşılama Oranı %
2000	27 774 906	4,5	54 502 821	34,0	-26 727 914	82 277 727	51,0
2001	31 334 216	12,8	41 399 083	-24,0	-10 064 867	72 733 299	75,7
2002	36 059 089	15,1	51 553 797	24,5	-15 494 708	87 612 886	69,9
2003	47 252 836	31,0	69 339 692	34,5	-22 086 856	116 592 528	68,1
2004	63 167 153	33,7	97 539 766	40,7	-34 372 613	160 706 919	64,8
2005	73 476 408	16,3	116 774 151	19,7	-43 297 743	190 250 559	62,9
2006	85 534 676	16,4	139 576 174	19,5	-54 041 498	225 110 850	61,3
2007	107 271 750	25,4	170 062 715	21,8	-62 790 965	277 334 464	63,1
2008	132 027 196	23,1	201 963 574	18,8	-69 936 378	333 990 770	65,4
2009	102 128 759	-22,6	140 926 023	-30,2	-38 797 264	243 054 782	72,5

Kaynak: TÜİK

GSYH'nin yaklaşık olarak dördte birini meydana getiren toplam sanayi üretiminin takip edildiği Sanayi Üretim Endeksi, 2008 Eylül ayından sonra negatife dönmüş, 2008 yılının son çeyreğinde Türkiye'nin ihracat artışı hem fiyat hem de miktar bazında ciddi bir yavaşlama göstermiştir. Açıklanan tüketime ilişkin göstergeler son dönemde tüketim eğilimindeki bozulmanın durduğuna ancak yurt içi talebin halen oldukça zayıf seyrettiğine işaret etmektedir.

Şekil 2. Sanayi Üretim Endeksi* (Ocak 2006 – Aralık 2008) ve Kapasite Kullanım Oranı* (Ocak 2006 – Ocak 2009)

Türkiye'nin bugün gerçekleştirmiş olduğu ihracatının yüzde 90'ından fazlası sanayi ürünüdür. Sanayi sektörü krizden en çok etkilenen sektör olmuştur. Türk sanayinin lokomotifi kabul edilen ve ihracat şampiyonu olan otomotiv endüstrisi kriz nedeniyle işçi çıkarımlarına gitmiş, üretimlerine ara vermiştir. Kriz etkisiyle yükselen dolar kurları yabancı yan sanayi girdilerinin olumsuz yönde etkilenmesine neden olmuştur. Sanayi sektörü 2008 Ağustos ayından itibaren sürekli azalış göstermiştir.

4.4.Türkiye Sanayisinin Güçlü ve Zayıf Yönleri

Türkiye Sanayi Sektörü'nün şu ana kadarki yetersiz sermaye birikiminin dışında, makroekonomik istikrarı sağlamadaki güçlükler, kronik yüksek enflasyon oranları, yüksek vergiler, sermayenin ve temel sınai girdilerin yüksek maliyetleri, teknolojik gelişmelere ayak uydurma konusundaki zorluklar, yenilik ve yeni teknoloji üretmede yetersizlik rekabet gücünü olumsuz olarak etkileyen unsurlardır

Son yıllarda, Türkiye'de makroekonomik istikrarsızlığın temelinde yapısal sorunlar yatmaktadır. Kamunun yüksek oranda iç borçlanması özel sektörün kaynak ve yatırım maliyetinin artmasına yol açmıştır. Kamu finansmanındaki sorunların yanı sıra sürekli yüksek enflasyonun da ekonominin performansı üzerinde olumsuz etkileri olmuş ve bu durum ekonomik büyümede dalgalanmalara ve potansiyelinin altında kalınmasına neden olmuştur(DPT, 2003:8).

Bu konunun daha da derinine inerek, devlet büyüklerinin yoğun bürokrasisi, yatırım ortamındaki belirsizlikler, yetersiz Ar-Ge harcamaları, tasarım ve marka yaratmadaki yetersizlikler, finansman kaynaklarına erişimde engeller, etkin olmayan pazarlama hizmetleri, düşük ölçekli kapasiteler, düşük verimlilik ve kalite ile çevre bilincindeki eksiklik sanayinin temel zaafları olarak ortaya çıkmaktadır. Küçük ölçekli sanayi işletmeleri ise sınırlı kapasiteleri ve organize olamayan yapıları nedeniyle, verimlilik, kalite, pazarlama, teknik bilgi ve finansman alanlarında sorun yaşamaktadır. Ayrıca, haksız bir rekabet ortamı oluşmasına neden olan kayıt dışı istihdam çok yaygındır.

Diğer yandan, büyük iç pazar ve yürürlükteki liberal ekonomi politikalarıyla birlikte, doğal kaynaklarımız, AB ile ekonomik entegrasyon, AB, Merkezi ve Doğu Avrupa ülkeleri, Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) ve Orta Doğu ülkeleri pazarlarına olan coğrafi yakınlık, eğitilmiş iş gücü, güçlü sanayi yapısı, alt yapı ve telekomünikasyon sistemlerinde kaydedilen ilerlemeler, Türkiye'nin dış pazarlarda

rekabet edebilirliğini artıran unsurlar olarak ortaya çıkmaktadır. Bunlara ilaveten, mevcut ekonomik program ve yapısal reformlar, enflasyonist beklentileri azaltarak süreklilik arz eden yüksek enflasyon oranlarını düşürmeyi, ekonominin rekabet edebilirliğini artırmayı, daha etkin kaynak kullanımını, piyasa mekanizmasını güçlendirmeyi ve özel sektörün ekonomideki rolünü artırmayı hedeflemektedir. Dolayısıyla, bu reform ve politikalar ile mevcut potansiyelin kullanılması ve sanayi sektörü için yeni fırsatlar yaratılması beklenmektedir(DPT, 2003:8).

4.5. AB Üyeliği Sürecinde Türkiye Sanayi Sektöründe Yapılması

Gerekenler

Avrupa Birliği üyelik görüşmelerinin yoğunlaştığı bu dönemde ülkemizde sanayi sektöründe atılması gereken bir takım adımları şöyle sıralayabiliriz(DPT, 2003:15-20):

1. Avrupa Birliğine katılım sürecinde uyum şartları gerçekleştirilirken, Gümrük Birliği de göz önünde tutularak, yapısal düzenleme ihtiyacı dikkate alınmalı ve işletmelerin yeniden yapılandırması ile rekabet gücünün artırılması için uygun önlemler alınmalıdır. Bu süreçte, Avrupa Birliğinden mali yardım sağlanması önemlidir.

2. AB mevzuatına uyum çalışmaları devam edecektir. Mevzuat uyumu ve kurumsal yapılanma ile birlikte, sanayi işletmeleri Avrupa Birliğinin uygulamaları hakkında yeterli derecede bilgilendirilmelidir.

3. Teknik mevzuatın uygulanması için gerekli ulusal kalite alt yapısı geliştirilmelidir. Türk firmaları, AB'nin çevre konusundaki kural ve uygulamalarına uyum sağlamalıdır.

4. Bu kapsamda, işletmelerin rekabet ortamına uyum sağlamalarına katkıda bulunulması için yeniden yapılandırma ve modernizasyon yatırımlarının teşvik edilmesi, teknik mevzuat uyumu ve işletme düzeyinde kalite seviyesinin artırılması ile Topluluğun çevre gereklerine uyumunun kolaylaştırılması konularında destek gerekmektedir. KOBİ'lerin finansman ortamının geliştirilmesi için yeni kredi olanaklarının, risk sermayesinin, yatırım finansmanı ve garanti fonlarının ve teknik destek de dahil olmak üzere özel finansman araçlarının geliştirilmesi gereklidir.

KOBİ'lere, başta Avrupa Birliği olmak üzere uluslararası fonlardan yararlanabilmeleri için danışmanlık hizmetleri sunulmalıdır.

5. Yerel girişimcilerin ve kuruluşların Ar-Ge faaliyetlerinin desteklenmesi için AB Programlarına aktif katılım sağlanmalıdır.

6. Sanayinin yapısının çeşitlendirilmesi ve güçlendirilmesi ile sanayideki geçiş sürecinde insan kaynaklarının geliştirilmesi amacıyla alınacak tedbirler desteklenmelidir.

SONUÇ

Dünyada sanayileşme hareketleri, özellikle Avrupa'da, hızlı bir şekilde gerçekleşirken, Osmanlı İmparatorluğu bu gelişmeleri yeterince yakından takip edememiştir. Sanayileşme kavramı geç de olsa Türk toplumunda kendini göstermiştir. Tanzimatın ilanı ile birlikte yenileşme hareketleri ekonomik alanda da kendini göstermiştir. Kapitülasyonların da etkisiyle Osmanlı İmparatorluğu dışarıya hammadde satan ve bunun karşılığında hazır mamul satın alan bir ülke durumuna gelmiş ve üretmeyen Osmanlı İmparatorluğu sanayileşmesini gerçekleştirememiştir.

Türkiye Cumhuriyetinin kurulmasıyla ilk yıllardan başlayarak sanayileşmeye büyük önem verilmiştir. Ekonomik bağımsızlık sağlanmadan tam bir olarak istiklalini sağlanamayacağı düşünülerek ekonomik anlamda bağımsızlık için çalışmalar yapılmıştır. Bu kapsamda yurdun farklı yerlerine çeşitli fabrikalar kurulmuş, ticaretin kolaylaşması için ulaşımına önem verilmiştir. Kalkınmanın sağlanması için Beş yıllık kalkınma planları hazırlanmıştır. Ayrıca bu dönemde yerli malı üretimini ve kullanılmasını teşvik etmek amacıyla İzmir İktisat kongresinde kararlar alınmıştır.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında çıkarılan Sanayiye Teşvik Kanunu da sanayileşme yolunda atılan önemli adımlardan biridir. Bu kanunun amacı; milli

sanayimizin teşvik edilmesi, yeni sanayi tesislerinin açılmasını, yerli ve yabancı büyük sanayi tesislerinin birliktelik duygusu içerisinde kurularak Türk halkını üretime teşvik etmeyi amaçlamaktadır.

1929'da yaşanan dünya ekonomik Buhranı tüm dünya ülkeleri kadar Türkiye Cumhuriyetini de yakından etkilemiştir. Buhran zamanında korumacı bir devlet anlayışı söz konusu olmuştur. Buhrandan sonra hazırlanan 1. ve 2. kalkınma planlarıyla ülkenin sanayileşmesi yolunda adımlar atılmıştır.

Planlı dönemde Menderes ve hükümeti, liberalizm politikasını savunarak 1950 Mayıs ayında iktidara gelmiş ve devlet fabrikalarının satışını gerçekleştirme vaadini yerine getirmek için çalışmalara başlamıştır. Petrol kanunu çıkarılarak ülkemizin petrol kaynakları uluslararası özel firmaların kullanımına açılmıştır. Alt yapı yatırımları konusunda özel sektörün de desteğiyle yatırımlar yapılmıştır. 1980'den sonra liberal ekonomiye geçişle birlikte ülke ekonomisi yapısal bir değişim süreci geçirmiştir.

Günümüzde uluslararası rekabet ortamında ve globalleşen dünyada uluslararası pazarlarda rekabet edebilmek için ülkemizin güçlü ve sürekli kendini geliştiren bir sanayiye ihtiyacı vardır. Ülkemizin 21. yüzyılda dünya pazarlarında istediği yere ulaşabilmesinin en başta gelen şartı, dünya fiyatlarında ve kalitesinde daha çok ürün üretebilmektir. Türkiye, ekonomisini artık büyük ölçüde iç ve dış borçlanma ile finanse edilen yapıdan kurtarması gerekmektedir. Ülkemizin hak ettiği noktaya gelebilmesi için sanayileşme konusunda ülkemizin ihtiyacı olan ve dünyayla rekabet edebilecek yatırımların yapılması gerekmektedir. Kaliteli üretim yapan sanayi kuruluşlarımızın artışıyla istihdamda, ihracatta, milli gelirdede artışlar olacaktır. Bu durum da ülkenin refah düzeyine olumlu olarak yansiyacaktır.

Türkiye sanayisinin teknoloji kapasitesinin yükseltilmesi gerekmektedir. Bu da ulusal bir politika ve strateji ortaya koymayla mümkün olabilecektir. Teknoloji kapasitesi, teknoloji transfer edebilme, transfer edilen teknolojiyi anlayabilme ve kullanabilme, daha üst düzeyde üretim yapabilme, altyapı oluşturup teknoloji geliştirebilme, bu geliştirilen teknolojiyi satabilme ve bu teknolojiyle üretim yapabilme becerilerinin tümüdür.

Türkiye Cumhuriyeti ilk kurulduğundan bu yana her kesim tarafından kabul gören anlayış, kalkınmasının sanayileşmeyle mümkün olabileceğidir. Türkiye tarıma dayalı bir toplumdan sanayileşmeye dönüşümün kolay gerçekleştirememiştir. Sanayileşmeyi gerçekleştirecek sermaye, bilgi ve teknoloji mevcut değildi. Bu sebeple devlet hem ilk adımı hem de daha sonraki adımları atmak zorunda kalmıştır.

Türkiye nin sanayileşme hamlesi çok başarılı olmamıştır denebilir ancak oluşan sanayi işgücü ve işadamları büyük çabalarla geleneksel üretim tekniklerinden, montaj yoluyla küçük atölyelerle başlayan ve önce kendi kendine yetmeyi, sonra da ihracatla dünyaya açılan bir Türkiye yaratma çabalarından hiç vazgeçmemişlerdir. Türkiye’de sanayileşme tam anlamıyla tamamlanabildiğinde dünyada da örnekleri olduğu gibi refah seviyesi yüksek bir toplum meydana getirilmiş olacaktır. Tam anlamıyla sanayileşme tamamlandığında gelir esnekliklerinde ki değişiklikler imalat sanayinin üretim ve işgücü payının düşmesine ve hizmet sektörüne doğru yeni bir yapısal dönüşüme geçilmesini sağlayacaktır. Ancak Türkiye’de bu dönüşüm henüz gerçekleşmemiştir.

KAYNAKÇA

Akgönül, H. (2001), Atatürk Dönemi'nin Para Politikası, Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF Dergisi, Cilt II, Sayı:2,ss:117-125.

Akın, İ. (1983), Kalkınma ve Sanayi Ekonomisi,İ.Ü. Yayınları No: 3175, İ.F. Yayın No:498, İstanbul

Alpar C.(1982),Az Gelişmiş Ülkelerin Dış Ticaret Sorunları ve Sanayileşme, Ankara, AİTİA Yayınları No:195, 1982

Altay, N. Oğuzhan (2002), Türk Bankacılık Sektöründe Füzyon, İktisat İşletme ve Finans Dergisi, Yıl: 17, Sayı:195, Haziran

Avcıoğlu D, (2001),Türkiye'nin Düzeni Dün Bugün Yarın, Birinci Kitap,İstanbul,2001,

Aydın Ü. (2006),Türkiye'de 1980 Sonrası Dönemde Yaşanan Ekonomik Krizlerin Analizi,Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006,s.76.

Başkaya F. (2004), Devletçilikten 24 Ocak Kararlarına, Türkiye Ekonomisinde İki Bunalım Dönemi, Maki Basın Yayın, Ankara 2004

BDDK, (2001), Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı: Gelişme Raporu, 8 Kasım 2001.www.bddk.org.tr

Berksoy T.(1982), Az Gelişmiş Ülkelerde İhracata Yönelik Sanayileşme, İstanbul, Belge Yayınları: 14

Beyarslan, A. (1982), Atatürk Döneminde Planlı Ekonomi, Atatürk Döneminin Sosyo- Ekonomik Sorunları, Kayseri Üniversitesi Atatürk Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, No:1, Ankara

Bilsay, K. (1988), Belgelerle Türkiye İktisat Politikası I (1929-1932), Ankara.

Boratav, K. (1974), Türkiye’de Devletçilik, 2.bs., Ankara, Savaş Yayınevi

Boratav, K. (2003), Türkiye İktisat Tarihi (1908-2002), 7.bs., Ankara, İmge Kitabevi Yayınları

Çağlar, K..ve Birtek, F.(1983), Türkiye’de Devlet-Tarım İlişkileri 1923–1950.Toplumsal Tarih Çalışmaları, Ankara: Dost Kitabevi Yayınları

Çakır, M. (1996), İmalat Sanayi Tarihsel Gelişimi, Kilit Sektör Belirlenmesi ve İmalat Sanayi Sektörlerinin İthalata Bağımlılığının Çözümlemesi" (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara(

Çapraz, N.(2001), Ekonomik Bunalımların Dünya’da ve Türkiye’de Yansımaları, Der Yayınları, İstanbul

Çavdar, T.(2006), Küresel Kapitalizmin Girdabında Türkiye,Ankara

D.P.T.(1989), Kalkınma Planı, Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı 1990-94, Ankara

D.P.T. (1984), Kalkınma Planı, Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1985-89, Ankara

D.P.T.(1996), Kalkınma Planı, Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1996-00, Ankara,

D.P.T.(2001), Kalkınma Planı, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 2001-2005, Ankara

D.P.T.(2007), Kalkınma Planı, Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı 2007-2013, Ankara

Derin,H.(1990), Türkiye’de Devletçilik, İstanbul 1990

DİE (1973), Türkiye’de Toplumsal ve Ekonomik Gelişmenin 50. Yılı (1923-73), Yayın No:683, DİE Matbaası, Ankara

Eğilmez, M. ve Kumcu, E. (2002), “Ekonomi Politikası”, OM Yayınevi, İstanbul.

Gökalp, M.F.(1994), Türkiye’de Özelleştirme Uygulamalarının Değerlendirilmesi, DEÜ İİBF Dergisi, Cilt:9, Sayı:11, ss. 361-379

Gündüz, A. Y. (2006), Bölgesel Kalkınma Politikası, Ekin Kitabevi, Bursa

Güven, T. C. (1998), Cumhuriyet’in 75. Yıldönümünde Dış Ticaretimizin Geçmişi ve Bugünü, Dış Ticaret Müsteşarlığı Dış Ticaret Dergisi, Yıl:3 Özel Sayı, Ekim-1998, Ankara,

Hamitoğulları, B. (1982), “Atatürk Devletçiliği ve Ekonomik Bağımsızlık”, Atatürk Dönemi Ekonomi Politikası ve Türkiye’nin Ekonomik Gelişmesi Semineri, A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, s. 105-132.

Hiç, S.(1990), Türkiye Ekonomisi, Mentesh Yayınevi, İstanbul Mentesh Kitabevi

İnan, A.(1973), Türkiye Cumhuriyeti’nin İkinci Sanayi Planı 1936, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınlarından XVI.Seri-Sa.21

Karluk, R.(1996), Türkiye Ekonomisi Tarihsel Gelişim Yapısal ve Sosyal Değişim, Genişletilmiş 4.b., İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş.

Kazgan, G.(1985), Ekonomide Dışa açık Büyüme, İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi,

Kepenek, Y. ve Yentürk, N. (2000),Türkiye Ekonomisi, Genişletilmiş ve Geliştirilmiş 11.b., İstanbul: Remzi Kitabevi, 2000

Kepenek,,Y.(1984), Gelişimi Üretim Yapısıyla ve Sorunlarıyla Türkiye Ekonomisi, Ankara: Savaş Yayınları

Kökden, H. ve Gökal, H.(1990), Türk Ekonomisi ve Dış Ticaretteki Gelişmeler ,T.C. H.D.T.M. Araştırma dergisi

Mihçioğlu, C.(1983), Devlet Plânlama Örgütü'nün Kuruluş Günleri, Prof.Dr. Fadıl H.Sur'un Anısına Armağan, AÜSBF Yayım, Ankara, 1983, s.229-257.

Milli Gazete, 07 NİSAN 2009

Néré,, J. (1980),1929 Krizi, Çev. Namık Toprak, Ankara, A.İ.T.İ.A. Yayın No:134, 1980, s.64.

Ölçen, A.N. (1982), “1923-1938 Döneminde Birinci ve İkinci Sanayi Plânları”, Atatürk Dönemi Ekonomi Politikası ve Türkiye'nin Ekonomik Gelişmesi Semineri, A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara

Özalp, B.(1999), Cumhuriyetin 75 Yılı, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul

Parasız, İ. M.(1998),Türkiye Ekonomisi: 1923 'ten Günümüze Türkiye'de İktisat ve İstikrar Politikaları Uygulamaları Ezgi Kitapevi Yayınları, Bursa.

Serdengeçti, S. (2001), Türkiye Enflasyonu Yenmek Zorunda, İSO Dergisi, Sayı: 421, Nisan

Sevgi, C. (1994), Sanayileşme Sürecinde Türkiye ve Sanayi Kuruluşlarının Alansal Dağılımı, Beta Basım Yayın Dağıtım, İstanbul

Seyidoğlu, H. (1994), Uluslararası İktisat 10. Baskı

Seyidoğlu, H.(1982), Türkiye'de Sanayileşme ve Dış Ticaret Politikası, Ankara, Turhan Kitabevi Yayınları

Seyidoğlu, H. (1998), Uluslararası İktisat, Güzem Yayınları, İstanbul,

Sezgin, Ö. Kadro Hareketi, Kadro (1932 cilt;1),(1998), Yayına Hazırlayan: Cem Alpar, Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayınları, Ankara 1978, s. 11.

Soyak, A. (2003), “Türkiye’de İktisadi Planlama: DPT’ye İhtiyaç Var mı?”, Doğuş Üniversitesi Dergisi, Yıl:4, Sayı:2

Şahin, H. (2002), Türkiye Ekonomisi,Ezgi Kitabevi, Bursa

Şanda, H. A. ve Güteryüz, H.(1987), Türkiye’de Sanayinin İnkişafı, İstanbul 1987,

Tandırcıoğlu, H. (1998),(Basılmamış yüksek lisans tezi, Maliye Programı, Maliye Anabilim Dalı, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Dokuz Eylül Üniversitesi), İzmir

TCMB,(2009), Küresel Kriz, Etkileri ve Para Politikası Uygulamaları

Tekeli, İ. ve İlkin, S. (1983), 1929 Dünya Buhranında Türkiye’nin İktisadi Poltika Arayışları, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Yayınları, Ankara

Tekeli, İ. (1984),“Ekonomik Bunalımın ve Bunalımdan Çıkmak İçin İzlenen Politikaların Toplumsal Sonuçları”, Türkiye’de ve Dünyada Yaşanan Ekonomik Bunalım, Ankara, Yurt Yayınevi

Tezel, S.Y. (1994), Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi 1923-1950, 3.baskı İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları,

TOBB, (1994), Ekonomik Rapor, 50. Genel Kurul, Mayıs 1995.

Tuna, Y.(1990), Sanayileşme Stratejileri ve Türkiye, İstanbul, T.C. Dz.KK. Deniz Harp Okulu Komutanlığı,

Turgay, N. (1987).Türkiye’de Pamuk Yetiştirilmesi, Endüstrisi, Ticareti, Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü Basımevi, Ankara

Türk, İ. (1989), Maliye Politikası ve Çağdaş Bütçe Teorileri, Ankara.

Türkiye Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, (1963), I. Beş Yıllık Kalkınma Planı

Türkiye Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, (1967) ,II. Beş Yıllık Kalkınma Planı

Türkiye Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı,(1973), III. Beş Yıllık Kalkınma Planı,

Türkiye Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı,(1976), IV. Beş Yıllık Kalkınma Planı,

Uçak, A. (2003), “Türkiye 2000 Yılı İstikrar Politikası ve Ekonomik Kriz”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Ana Bilim Dalı, İstanbul.

Uygur, E. (2001). Krizden Krize Türkiye: 2000 Kasım ve 2001 Subat Krizleri. Türkiye Ekonomi Kurumu Tartışma Metni, No:2001/1.

Ünal, A.. ve Kaya, H. (2009), Küresel Kriz ve Türkiye, Ekonomi ve Politika Araştırmaları Merkezi İstanbul,

Yaşa, M.(1980), Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ekonomisi 1923-1978, Ankara : Akbank Yayınları,

Yıldırım, O. (1996), 1980 Sonrası TCMB Para Politikası Uygulamaları, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir

Yıldırım, O. (2004), “Bankacılık Sektöründe Yaşanan Finansal Krizler (1980-2002)”, İktisat Dergisi,Sayı: 455, Kasım, s. 45.

Zeytinoğlu, E. v.d.(1973), Türkiye Ekonomisinin 50 Yılı, İstanbul, Fatih Yayınevi,

İnternet Kaynakları

<http://www.dpt.gov.tr/PortalDesign/PortalControls/WebContentGosterim.aspx?Enc=51C9D1B02086EAFBC6AAEC6EA20A5831> Erişim tarihi: 29.03.2010

http://www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/IHR/Turkiye_ihr_gelisimi.doc,
Erişim tarihi: 29.03.2010

6326 No'lu 7/3/1954 Tarihli Petrol Kanunu , Erişim tarihi: 29.03.2010

<http://www.jeofizik.org.tr/tuze/mesleki%20tuze/kanunlar/petrol%20kanunu.pdf>

Akgül H. L., Kıbrıs Sorununun Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Etkileri, İstanbul Bilgi Üniversitesi, Türkiye, Erişim tarihi: 29.03.2010

<http://www.emu.edu.tr/daukam/ukak5c1/L.%20Hilal%20AKGUL.pdf>

DPT, Türkiye Sanayi Politikası (AB Üyeliğine Doğru,Ağustos,2003,
http://www.fp6.org.tr/web/e_dokuman/turkey/sanayi_tr.pdf

<http://www.econturk.org/Turkiyeekonomisi/finvekriz1.pdf>

Oksay S., Küreselleşmenin Mali Hizmet Sektörleri üzerindeki Etkileri,Türkiye Sigorta ve Rezurans Şirketleri Birliği, http://www.tsrbs.org.tr/nr/rdonlyres/03ee6db6-4920-461a-88ec-94f5a9bad73c/2130/049_056.pdf, Erişim tarihi: 29.03.2010